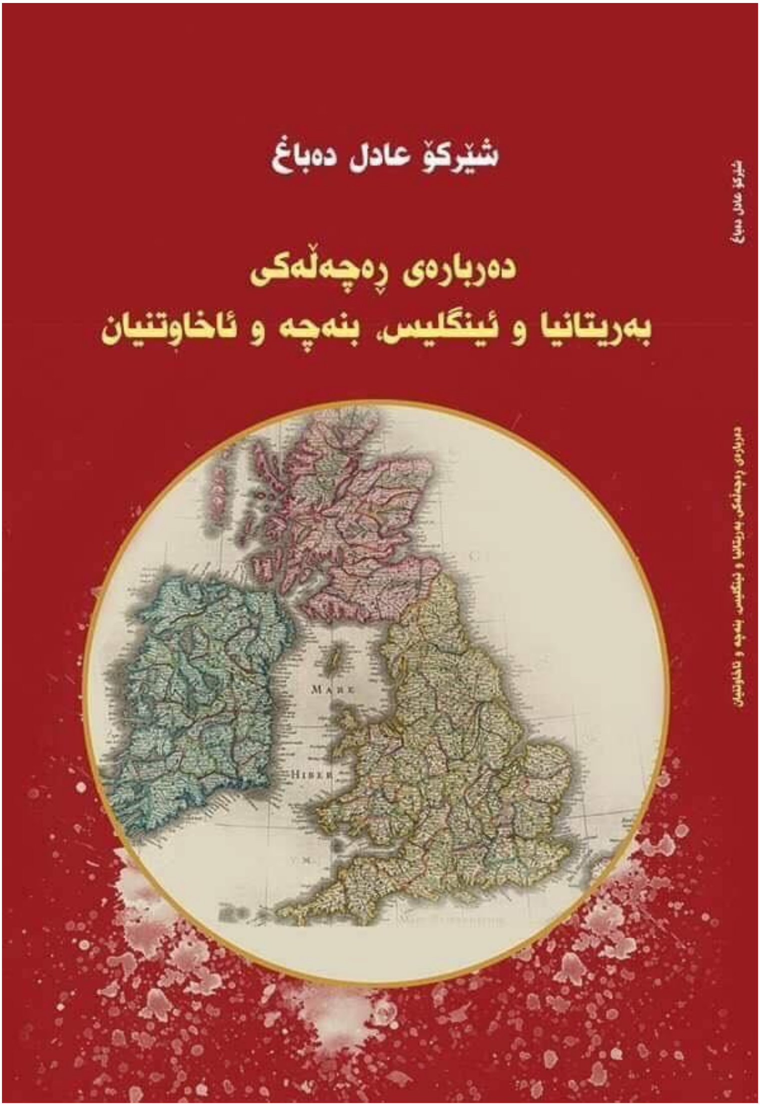
شێرکۆ عادل دەباغ
دەربارەی ڕەچەڵەکی
بەریتانیا و ئینگلیس، بنەچە و ئاخاوتنیان
MARE
شێرکۆ عادل دەباغ
دەربارەی ڕەچەڵەکی بەریتانیا و ئینگلیس، بنەچە و ئاخاوتنیان

دەربارەی ڕەچەڵەکی
بەریتانیا و ئینگلیس
بنەچە و ئاخاوتنیان

نووسەر: شێرکۆ عادل دەباغ

بابەت: مێژوو

هەڵەگر: گرووپی ماهان

دیزاینی ناوەوە: ئومێد محەمەد

بەرگ: ئارام عەلی

نۆرەی چاپ: چاپی یەکەم ٢٠١٩

تـــــــیراژ: ١٠٠٠ دانە

نرخ: ٢٠٠٠ دینار

چاپ: چاپخانەی

لە بەڕێوەبەرێتیی گشتیی کتێبخانەکان
ژمارە سپاردنی (١٨٣٧)ی ساڵی ٢٠١٩ پێ دراوە

دەربارەی ڕەچەڵەکی
بەریتانیا و ئینگلیس
بنەچە و ئاخاوتنیان

شێرکۆ عادل دەباغ
٢٠١٩

ڕیزو سوپاس بۆ هەموو ئەوبەڕێزانەی هاوکارم بوون بۆ
بەچاپ گەیاندنی ئەم بەرهەمە :
بەڕێز سیروان حەمە سدیق سەرپەرشتیاری گشتی
بەرهەمەکە و بەڕێوەبەری دەزگای جەمال عیرفان
بەڕێزجیا سدیق هاوکاری سەرچاوە و تایپ و داڕشتن
بەڕێز باخان ئەحمەد لە بواری هەڵەگری و ڕێکخستن لە
گروپی ماهان ، هەروەها دیزاینی ناوەوە لەلایەن بەڕێز
ئومێد ئەحمەد و دیزاینی بەرگ : بەڕێز ئارام ئەلی
بەڕێز کۆچەرعادل دەباغ سەرپەرشتیار لە کوردستان
بەڕێز هەردی عادل دەباغ بڵاوکردنەوەی لە ئەڵمانیا
کۆمپانیای بیلاف چاپ بۆ بڵاوکردنەوەی ئەم کتێبە لە
شارەکانی هەرێمی کوردستان

پێشکەشە بە کچ و کوڕەکەم :کەنیشکەو نالی
پێشکەشە بە : خوێنەری بەڕێز

دەربارەی ناوی "بەریتانیا"

بەریتانیا (Britain): ناوی شوێنە، دوورگەیەکی گەورەیە و دەکەوێتە باکووری خۆرئاوای کیشوەری ئەورووپا. خێڵە کۆنەکانی سەلتیك (Celtic) کە لە سەدەکانی حەوتەم و شەشەمی پێش زایین هاتوون و لە خواروی بەریتانیا (Britain Isles) نیشتەجێ بوون، بە زمانی کۆنی سەلتیکی (Proto-Celtic) دواون کە بە زمانی کۆنی بەریتانی (Old Bryhtain Language) ناسراوە و لە بەریتانیا و ئینگلتەرا بە کۆنترین زمان دادەنرێت.

ئەم سەلتیکانە ناوی دوورگەی بەریتانیا یان بە پرێتۆنی (Pretoni) وەك سەرەتاییترین ناوی بەریتانیا هێناوە، ئەگەر چی تا ئێستا هیچ سەر چاوەیەك لەئارادا نییە ڕوونی بکاتەوە ئەمانە ناو و ناونیشانی بەریتانیایان لە چ سەرچاوەیەکەوە هێناوە یان وەرگرتووە، بەڵام واتای ناوی پرێتاین (Pretain) لای سەلتیکەکان بەم مەبەستانە دێت:

The Painted Ones or The Tattooed Folk[1]

وێنەکێشەکان یان خەڵکی تاتۆیی

[1] Body Decoartion, Cunliffe, Barry, Oxford, 2012.

لەگەڵ ئەمەشدا چەند سەرچاوەیەکی جیاواز هەن هەریەکە و بە شێوازێکی جیاواز شیکاری بۆ ناوی بەریتانیا دەکات، یەکێك لەوانە "فەرهەنگی ئۆکسفۆرد"ە بەم شێوەیە:

Britannia: bri-tan-yah: The Woman Wearin a Helmet and Carrying a Shield and Trident[2]

خانمی جەنگاوەری خودە لە سەری قەڵغانبەدەستی خاوەن ڕم

هەندێکی دیکە واتای ناوەکەی بە "ئەلبیۆن" دەبەن، کە دیوارە سپییەکانی دەم دۆڤەر دەگەیەنێت

Albion: The White Cliffs off Dover

هەندێکی دیکەش بە نموونە وەك " Marshall Cavendish "These Islands لێکی دەداتەوە بە دوورگەییەکان و ئەمانە و چەندین بۆچوونی دیکە دەربارەی ناوی دوورگەی بەریتانیا.

[2] Oxford English Dictionary, Maarice Waite,7th edition, Oxford, 2012.

لە نیوەی دووەمی دواهەمین هەزارەی پێش زایین و بەتایبەتییش لە نیوەی دووەمی سەدەی (4پ. ز.) بەدواوە، گریکە کۆنەکان لە ڕێی مێژوونووس و جوگرافیناس و کە شتیوانە شارەزاکانیانەوە هەروەك: " Pytheas of Massalin, Diodorus of Sicily, Strabo, Plinys, Ptolemy"، زۆر ڕوونتر و بەر چاوتر ناوی بەریتانیایان بە برێتانیك (Bretannike) یان پرێتانیك (Pretannike) هێناوە. سەرەڕای چەندین مێژوونووس و جوگرافینا سی دیکەی گریکی کۆن کە بە شێوەیەکی گشتی بە دوورگەی بەریتانی (Britannic Island) ناوی هێنراوە.

پا شتر و لە دەمی بوونی دە سەلاتی ئیمپراتۆریەتی ڕۆمانی لە بەریتانیا بەتایبەتی ماوەی نێوان سالانی (46–410ز.)، لەلایەن ئیمپراتۆرەکانی وەك: (کلاودیوس، یولیوس قەیـ سەر، هادەریان و ئۆنتۆنی) بە (بەریتانیا – Britannia) ناو دەبرێت و با سی لێوە کراوە. بەلام دوا بەدوای کۆتاییهاتنی دە سەلاتی ڕۆمانەکان لە بەریتانیا و لە کاتی کۆ چی بەلێ شاوی خێڵەکانی وەك Jutes, Saxons, Anglo)ی دوورگەی یوت لاند (Jut Land) کە لە ئێستادا بە دانیمارك نا سراوە و ڕە چەڵەکی نەتەوەی ئینگلیس پێك دێنن و زمانی کۆنی ئینگلیسی یان ئەنگلۆ–ساکسۆن (Anglo-Saxon) دێتە

ئاراوه و به "Bryten" ئاماژه به ناوی بەریتانیا دەکرێت. زمانی کۆنی ئینگلیسی بۆ زیاتر لە 6 سەدە لە ئینگلتەرا و بەریتانیا خۆی دە چە سپێنێ و دەبێتە هەوێنی زمانی ئینگلیسی، بەڵام دواتر و بە هۆی گۆڕانکاریی سیاسی و هاتنەئارای شاذ شینە تازەکان بەتایبەتییش لە سالانی (1066ز.) بەدواوە کە بە دەمی نۆرماندی نا سراوە (Norman Conquest)، گۆڕانکاریی زمانەوانی بەدوای خۆیدا دێنێ، ناوی بەریتانیا بە فەرەنسی کۆن بە "Bretaigne"، بە لاتینیش بە هەردوو شێوازی "Britannia" یان "Brittania" نووسراوە.

پا شان لە سەدەی 13ی زایینی بە "Bratons" و لە سەدەی 17ی زایینی بە "British Isles" ناوی هاتووە، لە ساڵی (1922)ش بەدواوە بە "Britin" ناو براوە: شانشینە یەکگرتووەکانی بەریتانیای مەزن و ئایرلاندUnited Kingdom of Great Britain and Irelan

لێرەوە بۆمان دەردەکەوێت سەرلەبەری ناوی "Britain Isles" هەمووی یەك ناوە و لە هەندێك کات و دەم و دەسەڵاتی جیاوازدا بە دوو پیتی (T) یان (N) نووسراوە، هەروەها بە پێشگرەکانی (B) یان (P) دەستی پیێ کردووە و بە پاشگرەکانی (K) یان (C) کۆتایی هاتووە، بەمەش سەرلەبەری وشەکان و ناوەکان بوونەتە "Britanic" یان "Pritanik" کە ئەمانەش ناو و وشە و فۆنەتیکی "Britain"ە. وەك ئاماژەی بۆ کرا تەمەنی ناوی "Britain" لە بەڵگە هەرە کۆنەکانی خێڵەکانی سەڵتیکەوە درێژ دەبێتەوە بۆ سەدەی حەوتەمی زایینی. ئەگەرچی تا ئێستاش هیچ بەڵگەیەك لەبەر دەستدا نییە بۆ تەمەنی ئەم ناوهێنانە لەپێش سەڵتیکەکان، بەڵام ڕەگی وشەی ناوی "Britanyah" یان "Britanic" دەگەڕێتەوە بۆ چەندین سەدە پێش ئەم ناوهێنانە **وە سەرچاوەی بڕگەکانی ناوی بەریتانیا ئەگەڕێتەوە بۆ سەر زمان و بڕگە سۆمەریە کۆنەکان ، کە لەپاش خۆیان (سۆمەریەکان)وەك**

میراتیەکی ئاینی و کلتوری زمانەوانی بە میراتی بۆ نەوەکانی زاگرۆس – میسۆپۆتامیا ماوەتەوە و بەکار هاتووە و بەردەوامی هەیە تا ئەمڕۆ لە زمانی کوردی دا (کوڕ-دوو)

وە لە زمانی سۆمەریدا[3] کە بە "Ki-en-Gi" ناویان هاتوە و زمانەکەشیان بە "Eme-Gir[4]" ناسراوە، لە دوو بڕگە ناوی بەریتانیا

[3] سۆمەرییەکان (Sumerian) بە خۆیان وتووە "Ki-en-Gi" و لای ئەکەدییەکانیش بە "شومەر–مات" (Shumer-mat) ناویان براوە، وەك ئاماژەیەك بۆ دانیشتووانی دەشتە گەرمەکانی سەر لێواری هۆڕە قامیشەڵانەکانی خوارووی مێسۆپۆتامیا بەکار هاتووە. لە ئەنجامی کنەوپشکنینە دێرینەناسییەکان، ناوی سۆمەرییەکان لەسەر ڕووی تاتە مێخییە ئەکەدییەکان دۆزرایەوە. سۆمەرییەکان یان "Ki-en-Gi" کۆنترین شارستانیەتن کە نزیکەی 35 سەدە پێش زایین نووسینیان داهێناوە و خاوەنی سیستمی شارەدەوڵەت بوون لەخوارووی مێسۆپۆتامیا.

[4] Eme-Gir: ناوی زمانی سۆمەرییەکانە کە لە ئێستادا هیچ شوێن و پێگەیەکی لە لیستی زمانە جیهانییەکاندا نییە، خاوەنی ڕێزمانی تایبەتمەندی خۆیەتی کە زۆر نزیکە لە زمان و ڕێزمانی کوردیی هاوچەرخ و دەشێت بە یەکێك لە زمانە زاگرۆسییەکان دابنرێت. نزیکەی 35 سەدە پێش زایین بە شێوەیەکی سەرەتایی و لە شێوەی وێنەدا بابەتە ژمێرییارییەکانینان لەسەر تاتەقوڕینەکان تۆمار دەکرد، پاشان لەگەڵ بەرەوپێشچوونی ڕەوتی ژیاری، گۆڕانکاری لە نووسینەکەدا هاتە ئاراوە و بوو بە ئەلفوبێ. لەمەوبەدوا نەك تەنیا بابەتە ژمێرییارییەکان، بەڵکوو سەرجەم بابەتەکانی وەك ڕووداو و ساڵنامەی پاشایان، وێژە، ئایینی و گەلێکی دیکە لەسەر ڕووی تاتەقوڕینەکان تۆمار دەکران. بەکارهێنانی نووسینی بە سەردەمانێکی دوورودرێژدا تێپەڕ بووە و تا سەدەی یەکەمی زایینی پەرە بە بوونی دراوە.

ێك دێت (BAR +TAK) كه ناوی "Britak" یان هەروەها BRITANNIA"(BAR + TANNIA) پێك دەهێنێت.

له زمانی سۆمەریدا هەر بڕگەیەك واتای خۆی هەیە:

Bar: (out) side
Tak4: Cutout, touch

هەردوو بڕگەی لێكدراویش دەبێتە "Bar-Tak"، واتاكە شی دەبێتە "Cutout Side" یان "Touch Side"، لێكدانەوەی بڕگەكان پێكەوە واتای پڕاوپڕ بە بالآی ناوی دوورگەی بریتاین (Brtain) دەگەیەنێت كه ناوی شوێنی تاك و تەنیا و دابڕاو دەگەیەنێت. ئەم شێوازی ناوهێنانەش له بەریتاذیادا نەبووە، بەڵكوو ئەوانەی دەرەوەی بەریتاذیا ناویان هێناوە، ئەمەش وەك ئاماژەیەك بۆ دانیشتووانی ئەوبەری خۆرهەڵاتی بەریتانیا كه دەكاتە خۆرئاوای ئەورووپا له كەنارەكانی پرتوگال و ئیسپانیا و فەرەنسا تا دەگاتە بەلجیكا و هۆڵەندا و دانیمارك دەگرێتەوە. واتە ئەوانەی له خۆرئاوای ئەورووپا وەستاون و ڕوویان كردووەتە دوورگەی بەریتاذیا و بە بریتاین ناویان هێناون، ئەمەش لەگەڵ "Bar-Tak"ی سۆمەریی كۆن یەك دەگرێتەوە، واتاكە شی وەك ئاماژەی بۆ كرا بەری تاك و تەنیا و دابڕاو دەگەیەنێت.

واتای ئەم ناوهێنانە هەر لای سۆمەرییەکانی باشووری مێ سۆپۆتامیا[5] نەبووە، بەڵکوو لای دانیشتووانی ناوەڕا ست و باکووری مێ سۆپۆتامیا و هەموو زاگرۆ سنشینەکان[6] هەمان واتا و مەبە ستی هەبووە، هەروەها ڕەگوڕیشەیەکی قووڵیشی لە زمانی کوردیی[7] هاوچەرخدا داکوتاوە و تا ئێستاش هەمان واتا و مەبە ست دەبەخشێت، جا چ بە شێوەی برگەی لێکدراو بێت یان بە جیا و سەربەخۆ. لێرەوە بۆمان دەردەکەوێت سەڵتیکە کۆنەکان و گریکە کۆنەکان ئەم ناوەیان وەرگرتووە و لەگەڵ دەربڕین و ئاخاوتنی زمانی خۆیان گونجاندوویانە، بە شێوەیەک لای سەڵتیکەکان بە "Pretoni" و لای گریکە کۆنەکانیش بە "Bretannike" یاخود بە

---

[5] مێسۆپۆتامیا (Mesopotamia): خۆرهەڵاتناسانی سەردەمی گریکی کۆن بە وڵاتی نێوان دوو ڕووبارەکانی دیجلە و فوڕات (Tigris-Euphrates)ی خۆرهەڵاتی دەریای ناوەڕاستیان وتووە مێسۆپۆتامیا. درێژییەکەی: 1780–1150کم دەبێت.

[6] زاگرۆس (Zagros Mountain): زنجیرەچیاکانی زاگرۆس لە باشووری خۆرهەڵاتی کوردستان (تورکیای ئێستا) درێژ دەبێتەوە بۆ ناوەڕاست و باشووری کوردستان (عێراق و خۆرئاوای کوردستانی ئێستا) و دەگاتە ناوچەی عیلام لەنزیک کەنداو. درێژییەکەی: (1600کم)ە.

[7] زمانی کوردی (Kurdish Language): زمانی دانیشتووانی زنجیرەچیاکانی زاگرۆس و کەنارەکانی ناوەڕاست و باکووری هەردوو ڕووباری دیجلە و فوڕاتە، لە ئێستاشدا بە کوردستان ناسراوە. ئەم زمانە لە چەند شێوەزارێك پێك دێت و دانیشتووانەکەشی بە کورد ناسراون. سۆمەرییەکان بەر لە زیاتر لە 4500 ساڵ بە کوردا (Kur-da) یان کاردا (Kar-da) ناویان بردوون.

"Prettanike" دەخوێنرێتەوە. بە تێپەڕبوونی ڕۆژگاریش لەگەڵ کەلتووری خاوەن دەسەڵاتە سیاسییەکانی وەك ئەنگلۆ سەکسۆن و ڕۆمان و نۆرماندیدا گۆڕانکاریی بەسەردا هاتووە، پاشان لە ئاخاوتنی لاتینی و دەمەکانی دیکەدا بە کەمێك جیاوازی لە پاش و پێش کردنی پیتەکان درێژە بە ناوی "Bar-Tak" دراوە.

هەروەك پێشتر ئاماژەی پێ درا ناوی بریتاین لە زمانی سۆمەریدا لە دوو بڕگەی سەربەخۆ پێك دێت:

1- Bar 𒁇 : (out) side U+12047.[8]
2- Tak4 𒋺 :Cutout, touch U+122FA.9

بڕگەی "Par"ی ناوە یۆنانییەکە هەمان واتا و مەبەستی بڕگەی "Bar"ی ناوە سۆمەرییەکەی هەیە کە واتاکەیان "پەڕ" یان "ئەوپەڕ"ە.

Par4: to stretch, spread out, to Passover; Archaic Frequency: 13.[10]

هەڵبەت لە سەرەتای سەرهەڵدانی بنەماڵەکان و تا سەردەمانی پاش سۆمەرییش، دوورگەی بەریتانیا نەنا سراو بووە، بەڵام بە هۆی بەربلاوی و بەرفراوانیی زمان و خەتی مێخی لەو کاتەدا ئەوانەی پاش سۆمەرییەکانیش لە با شووری مێ سۆپۆتامیا هاتوون و دە سەڵاتی

[8] Sumerian Lexicon, John A. Halloran.
[9] Sumerian Cuneiform English Dictionary, Ed Peter.
[10] Sumerian Lexicon, John A. Halloran.

سیا   سییان هەبووە، لەگەڵ ئەوەی زمانی ئاخاوتن و فەرهەنگیان جیاواز بووە، بەڵام درێژەپێدەری هەمان خەت و ئەلفبێ بوون، بە وڵاتانی دەوروبەرید شیانەوە. هەر لەبەر ئەمەیە و شەی "Bar-Tak" یان "Baritanik"یان بەکار هێناوە، ئەمەش دەرئەنجامی بە میرات مانەوەی زمانی چەندین هەزار ساڵەی سۆمەرییەکان بووە، بە رادەیەك تا ئێستاش رەگورپیشەی لەناو زمانی دانیشتووانی ناوەڕاست و باکووری مێ سۆپۆتامیا ماوەتەوە و بەردەوامیی خۆی هەیە، بە شێوەیەك دەتوانین بڵێین دەکرێت فەرهەنگێکی زمانەوانیی گەورەی جووت زمانی کوردی–سۆمەری لێ هەڵبهێنجرێت.

Sumerian Southern Mesopotamai	Kurdish Northern Mesopotamia	Meaning in English Language
Bar	Bar-Bari	(Out) side
Par	Par-Pari	to stretch, to spread out, to Passover
Tak	Tak-Tanyah	To touch, cutout, to weave

یه کەم جار گریکه کۆنه کان له 325ی پێش زایین ناوی بەریتانیایان له ڕێی جوگرافیناس و که شتیوانەکانی وەك " Pytheas of Massalia"یان به شێوەی "Bretanc" هێناوە، که زۆر له ناوه سۆمەرییەکەوە نزیکە. لەبەر ئەوە گریکە کۆنەکان وەك وێستگەیەکی زاد ستی بوون له هەڵگرتنەوە و گوا ستنەوەی کولتوور و ئایدیا و زاد ستەکانی خۆرهەڵات و مێ سۆپۆتامیا بۆ خۆرئاوا و ئەورووپا بەگ شتی. گوا ستنەوەی ناوی بەریتانیاش له وڵاتی نێوان دوو ڕووبارەوە، دە شێت یەکێك بێت لەو ناو و دە ستەواژانەی که له ڕێی گریکە کۆنەکانەوە گوازراوەتەوە. دەتوانین له ڕێی ئەم لێ ستەی خوارەوە ڕوونتر نووسین و واتای ناوەکه له زمانی سۆمەریدا ببینین:

Cuneiform	Sumerian Word	English Description
	bar bár	n., (out)side, soul, innards, fleece [BAR archaic frequency: 306] V... to open: to uncover expose: to see: to remove: to be absent: to release: to peel, pare, shell: to select: to divide: to split: to distribute: to keep away (with- ta-) (container plus to expel. remove as in ri). Adj., foreign. Prep., because of.

		(cf., barag).
 TAK4 TAK	bar6.7 bȧra. pȧra, bȧr, pȧr [DAG]. Para4. Par4 [KISAL] IM×TAK4, IM. TAK4, TAK4. TAK4.IM taka- taga- tak- tag- tȧ TAK4 TAG	V., to shine, be bright: to break (of the day) (cf., bar, to expose, which refers here to the sun: and cf., ara4, to shine: to blaze) Adj., white. To stretch or spread out: to pass over: to be stretched or spread out (cf., bárag) (interchanges with búru) (ba. To apportion. Divide, + ra(-g/h), t overflow; cf. compound word, ba-ra(-g)) [BARA3 archaic frequency: 13] To cut; to be cut out. To touch, handle, hold; to weave; to decorate, adorn; to strike, hit, push; to start a fire; to fish, hunt, catch (can be reduplicated) (te, to approach + aka, to do,

		place, make) [TAG archaic frequency: 48?; concatenates 7? Sign variants]. Cutout, دابڕاو Touch, لە تەنیشتەوە، لە نزیکەوە Near to نزیکایەتی، لە تەکیا

لە چەند شوێنێکی ناوەرۆکی ئەم توێژینەوەیەدا ئاماژە بەوە دراوە کە ناوی بەریتانیا بەپێی بەرەوپێشچوونی ڕەوڕەوەی ژیاری و گەلانی سەردە ستە، گۆڕانکانی بە سەر چۆنیەتیی نوو سین و خوێندنەوەیدا هاتووە. ئەم خ شتەیەی خوارەوە سەرجەم ئەو گۆڕانکارییانە بەپێی سەردەمەکان لەخۆ دەگرێت:

Ema-Gir Sumerian Lanuage Southern Mesopotamia	Kur-Du Kurdish Lnguage Northern Mesopotamia	Ancient Celtic Common Brittonic 6DC-1AD	Nésoi Ancient Greek Language 4DA-1ST AD	Anglo-Saxon Old English 4DA-1AD	Roman Britin Roman Time 46 AD-410AD	The Latin
Bar-Tak	Bari Pari-Tanyha	Pretoni	Bretannike Prettanike	Bryten	Britannia	Britannia Brittannia
Bar Par U+12047	Bari Pari-Tanyah	Pre	Bre Pre	Bry	Bri	Bri
Tak U+122FA	Tak Tanyah	Toni	Tannike Ttanike	Ten	Tannia	Ttannia
(out)side: to touch, cutout	(out)side: to touch, cutout	———	———	———	———	———

پێویسته ئاماژه بەوه بدەین له زمانی سۆمەریدا وشەی "Bar" بۆ مەبەستی ئاماژەدان به ناوی شوێنی دیکەش له ناوەڕاست و باکووری مێسۆپۆتامیا بەکار هاتووه، وەك "Su-Bar-to" که ئەمەیان ناوی ولات یان دانیشتووانی ڕەسەنی ناوەڕاست و باکووری مێسۆپۆتامیایه، بابوباپیرانی کوردانن. سۆمەرییەکان مەبەستیان بووه ئاماژه به خەڵکانێك یان ولاتێك بکەن که دوور بووه له ناوچەی دەسەلاتی خۆیان، ئەمەش له بەکارهێنانی وشەی "Bar"دا خۆی دەبینێتەوه.

لێرەدا ڕووبەڕووی پرسیارێك دەبینەوه، ئایا تەنیا ناوی بەریتانیایه که ڕەگوڕیشەیەکی قووڵی له زمانی سۆمەری و کوردیی هاوچەرخدا هەیه، یان ناو و دەستەواژەی دیکەش هەن له زمانی ئینگلیسیدا که بەرەچەڵەك بگەڕێتەوه سەر زمانی سۆمەری و کوردیی هاوچەرخ؟

لەراستیدا بەسەدان وشه و ناو له زمانی ئینگلیسیدا هەن که ڕەگەکەی له زمانی سۆمەری و کوردیی هاوچەرخدا هەیه، که دەکرێت به فەرهەنگیکی زمانەوانی جیا بکرێنەوه و بخرێنه ڕوو. بەپێی توانا لەم توێژینەوەیەدا هەندێك لەوانه ئاماژەیان پێ دراوه.

هەڵبەته هۆکاری گۆڕانی پیتێك له وشەیەکدا بەپێی "Morphologia" له ناوچەیەکەوه بۆ ناوچەیەکی دی ئاساییه و ڕوو دەدات، لەگەڵ زمان و کولتوور دەگونجێنرێت، ئەمەش لەنێوان

کۆمەڵگەکاندا بەدی دەکرێت و هە ستی پیٚ دەکرێت. و شەی ناوی ئینگلیز سی کە ڕەگەکەی پێش زیاتر لە 2000 ساڵ ئەنگلۆ بووە، ئەمەش هەمان یا سای زمانەوانی دەیگرێتەوە و لە سیٚ برگەی زمانی سۆمەری و کوردی پێك دێت:

En: بڕگەی یە کەمی ناوە کە یە و وا تای سەردار (Lord) دەبەخشێت و لە زمانی کوردیی هاوچەرخیشدا دەبێتە هێن (Hen).

Gal: کە برگەی دووەمی ناوەکەیە، لە زمانی سۆمەریدا بە واتای گەورە و مەزن دێت و لە کوردیی هاو چەرخیـ شدا هەمان واتا و مەبەست دەگەیەنێت.

Lu: برگەی سێیەمی ناوەکەیە، لە هەردوو زمانەکانی سۆمەری و کوردیی هاوچەرخدا بە واتای پیاو یان خەڵك دێت.

وا دەردەکەوێت کە خێڵە ئینگلیز سەکان بە هۆی کە سایەتییە گەورە و پیاوە مەزنەکانیانەوە نا سراون و ناویان لیٚ نراوە "پیاوی خانەدانی مەزن" یان "خەڵکی خانەدانی مەزن". پێش ئەوەی ئەم خێڵە ئینگلیز سانە بگەنە بەریتانیا و لە دوورگەی یوت لاندی دانیمارك نیشتەجیٚ بن، هەر بەو ناوەوە نا سراون کە مێژووەکەی بۆ چەندین سەدە پێش زایینی دەگەڕێتەوە. لە ڕێی ئەم خشتەیەوە زیاتر تیشك دەخەینە ناوی ئینگلاند لە هەر سیٚ زمانەکانی سۆمەری و کوردیی هاوچەرخ و ئینگلیسیی هاوچەرخ لە ئەمڕۆدا:

Sumerian Cuneiform	Character Code	Sumerian Ema-Gir Southern Mesopotamia	Kurdish Kur-Du Northern Mesopotamia	English Lnaguage	New Kurdish Lnaguage	Meaning
	120a7	EN	HEN	Lord	Lort	Great lord man
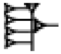	120f2	GAL	KAL	Great	Gurea	
	121ad	LU2	LU	Man	LU	Great dignitary people

Sumerian Ema-Gir Southern Mesopotamia	Kurdish Kur-Du Northern Mesopotamia	English Lnaguage	New Kurdish Lnaguage
En	Hen	Lord	Lort
Gal	Kal	Graet	Gura

بەڵام ئەوەی جێی سەرنجە دوو پیتی کۆتایی (Sh)ی و شەی "English" کە لە یا سای زمانی سۆمەری و کوردیدا هەمان شتە و دەبێتە پیتی "S" و پێچەوانەکە شی ڕا ستە. وشەی "English" لە بنەڕە تدا "Englis" بووە و لەلای سۆ مەری یە کان و کوردانی نی شتەجێی مێ سۆپۆتامیا و چیاکانی زاگرۆس و خوورییەکان بەکار هاتووە، هەروەها زۆر و شەی دیکەش هەن لە زمانی دێن شینی کوردانی ناوەڕاست بە پاشگری "س" کۆتاییان هاتووە. بەکارهێنانی بڕگەی "En" لە زمانی سۆمەریدا بۆ ناوهێنانی نەوەکانی خۆیان و نا ساندنی خودی سۆمەرییەکان بووە وەك "Ki-en-gi"، واتە: جێی خانەدانی قامیشەڵان. بڕگەی "En" واتای خانەدان "Lord" دەدات و هەمان بڕگەیە لە ناوی ئینگلیسدا هەیە: En Gal-Lu-Anglu.

وەك ئا شکرایە ڕە چەڵەکی ئینگلی سە کۆنەکان لە سەرەتای سەدەی پێنجەمی پاش زایینەوە بە لێشاوی کۆچبەری پەڕیونەتەوە دوورگەی بەریتانیا، کە لە بنەڕەتدا خۆیان پێ شتر لە دوورگەی یوت لاندی دانیمارکی هاو چەرخ بوون، پێکەوە لە سێ خێڵی سەرەکی وەك (Englo, Saxsun, Juti) پێك هاتوون، ئەم خێڵانە بە سەدان ساڵ لەو ناوچانەدا ژیاون و پێشتر کۆچی بۆ کراوە.

لە لایەکی دیکەوە لە خۆرهەڵات لە چیاکانی زاگرۆس و بە شی سەرەوەی کەنارەکانی هەردوو ڕووباری دیجلە و فوڕات، چەندین خێڵ لە ئەنجامی ئاوارەبوونیان لە تر سی شەڕ و جینۆ سایدبوون و قڕتێبوونیان، بۆ خۆپارا ستن و ڕزگاربوونیان لە دە ستی ئۆردووی

قەبائیلی بەدوی سەحراوی وەك: ئەكەدی و ئا شووری و ئاموری و ئەوانەی پا شتریان، كۆچی بەلێشاویان بەرەو باكووری مێسۆپۆتامیا و باكووری خۆرئاوای مێ سۆپۆتامیا كردووە، واتە بە دوو ئاڕا ستە هەڵك شاون، بەدەوری دەریای ڕەش بەرەو كرواتیا[11] ڕۆی شتوون و لەوێ شەوە ڕووەو باكووری ئەوروو‌پا كۆ چیان كردووە. ئەم خێڵانە هەر كاتێك هەلی پەڕینەوەیان بۆ ڕەخ سابێت بۆ ژیان درو ستكردن و پێكەوەنانی كۆمەڵگای نوێ و دە سەڵاتی شاذ شینی، لە بەریتانیا پەڕیونەتەوە و كۆ چی بەلێ شاویان كردووە، وەك ئەوەی لەپاش داڕمانی دە سەڵاتی ئیمپڕاتۆریەتی ڕۆمانی لە بەریتانیادا لە 46ی زایینی ڕووی دا كە هەر سێ خێڵەكە پەڕینەوە بەریتانیا و كۆمەڵگای نوێی ئیگلاندیان پێك هێنا. ئەوەی جێی تێڕامانە، ناوەكانیانە كە هەمان ناوی هاو شێوەی خێڵەكانی باكووری چیاكانی زاگرۆس و دە شتەكانی كەناری مێ سۆپۆتامیا لە ناوەڕا ستە، بۆ نموونە خێڵی یوتی (Juti) هاوشێوەی ناوی خێڵی گوتی (Guti) و خێڵی ساكسۆن (Sucson) لە بنەوانی سا سانییەكان و ئینگلیـ سەكانیش هەر بە ساسانی ناویان دەبەن، وە ئەنگلۆكانیش (Englo لە En-gal-lu) لە پیاوانی مەزنن و ناوەكەیان لە بنەڕەتدا لە زمانی سۆمەری و كوردی پێك هاتووە.

---

[11] هەندێك لە كرواتییەكان بڕوایان وایە ڕەچەڵەكیان لە خێڵە كوردییەكانی چیاكانی زاگرۆسە.

نەك تەنیا ناوی خێڵەکان، بگرە ناوی کەسایەتییەکان و تایبەتمەندییەکانیشیان زۆر نزیکن لە زاگرۆسییەکان، بە نموونە هەردوو کەسایەتیی پاڵەوان و شەڕکەری داستانی پاشای بەریتانیا (Vortigern) کە بە ئانیگاست و هۆرسا (خۆرسا) لە شەڕکەرە ئازاکانی خێڵی یوتی (گوتی)ن، جگە لەمانە پاشگر و پێشگری ناوەکانی خێڵەکانی سەمبەری و توو توونی و کیمبەری و ناوی زیلاند و ناوەکانی دیکە هەمووی جێگای سەرنجن لەناو دەستەواژە و ناوە کۆنەکانی زاگرۆس و مێسۆپۆتامیا نشینەکان.

جگە لە بابەتی کۆچکردن لە ترسی جینۆسایدەکان، بابەتی گرنگتر هەیە بواری ئایین و ئایینزانییە کە لایەنێکی گرنگی مێژووییە بۆ گەیاندنی زمان و کولتووری خێڵە کوردەکانی مێسۆپۆتامیا و زاگرۆسییەکان بۆ دوورگەی بەریتانیا. یەکێك لەو بیروباوەڕە ئایینیانەش کە بڵاوبوونەوەیەکی بەرفراوانی هەبووە، ئایینی میترایی بووە، بۆ ماوەی نزیکەی پێنج سەدە هەر لە سەرەتاکانی سەدەی یەکەمی پێش زایینەوە تا نیوەی یەکەمی سەدەی چوارەمی زایینی، ئایینی فەرمی ئیمپڕاتۆریەتی ڕۆمانی بووە کە بێگومان بەریتانیاش لە سەپاندنی ئەم ئایینە بێبەش نەبووە، ڕەگی خۆی لە زمان و کولتوور و بیروباوەڕی دانیشتووانی بەریتانیای کۆندا چەسپاندووە. بێگومان ئایینی ڕۆمانەکان ئایینێکی بێگانە و وەرگیراو بووە لە دەوروبەر و بەتایبەتییش لەژێر کاریگەریی ئایینی باوی پێش سەدەی خۆیان بووە کە دەکاتە ئایینی خۆرهەڵاتی ڕۆما،

بە تایبەتیش ئایین و بیروباوەڕە کانی زاگرۆس و میز   سۆپۆتامیای سەدەی پێش هاتنی ڕۆ مانی یە کۆ نە کان، ئایینی میترایی لە خۆرهەڵاتی ناوەڕا ست و جیهانی کۆن بەگ شتی کاریگەرییەکی زۆری هەبووە. میتراییەکان خۆیان خاوەنی بیروباوەڕ و ئایین و دە سەڵاتی شاهانەی خۆیان بوون و ناوبانگ و کاریگەریی زۆریان لە   سەر دانیز   شتووانی کۆنی   چیاکانی زاگرۆس و ناوەڕا   ست و باکووری میز   سۆپۆ تام یا هەبووە و خەڵکە کەی بە خووری (Hurri) یان "Kurrian" نا سراوە کە لە نوو سراوەکەی کیکولی (Kikkuli) کە بە زمانی خووری نووسراوە، شارەزای فێرکاریی ئەسپسواری بوون. لە هەمان نوو سراودا، بڕگەکانی ناوی میتانی بەم   شێوەیە داڕێژراوە: .mi-it-ta-an-ni

میتانییەکان بە هۆی ئایینی میترای و میرەکانیانەوە کاریگەریی زۆریان هەبووە لە   سەر خۆرهەڵات و خۆرئاوای زنجیرە   چیاکانی زاگرۆس و دۆڵی میز سۆپۆتامیا و جیهانی کۆن بەگ شتی، لە ماوەی نێوان   ساڵانی 1500 تا 1250ی پێش زایین توانیویانە   چەند ناوەندێکی گرنگی دە سەڵات لە وا شوکانی (سەرێکانی لە خۆرئاوای کورد ستانی ئێز ستا) و نوزی (یۆرغان تەپە لە کەرکووکی ئێز ستا) لەپاڵ خوورییەکاندا دامەزرێنن و هاوچەرخی چەندین دەوڵەتی زلهێز بن وەك: کا شییەکان لە بابل بە خووری، هیتییەکان لە ئەنەدۆڵ کە بە خووری یان کوری و فیرعەونەکانی میز سر کە بە میتانی ناویان

بردوون و هەروەها ئا   شورییەکان کە جیاواز لەوان بە خانی گالبات (Kani-gal-bat) ناویان بردوون و بەردەوام لە کێ شمەکێ شدا بوون. هەر کچی پا شای میتانی بوو کە بیروباوەڕی خۆرپەرستیی لە دەمی بنەماڵەی 18 لە   سەردەمی فەرمانڕەوایی ئەخناتون فیرعەونی میـ سردا بڵاو کردەوە. ئەم دەوڵەتە لە سەر دە ستی شەلماز سەری یەکەم (1273–1244پ. ز.) کۆتایی بە فەرمانڕەوایان هات. نموونەی مێژووی زۆر لە بەر دە   ستدان لە کاولکاری و قڕکردنی دانیـ شتووانی زاگرۆس و کەنارەکانی دوو ڕووبارەکە، بەتایبەتییش لە
سەردەمانی ئا   شوورییەکان لە یەکێ لە نوو سراوەکانی سەر تاتەقوڕینێکی سەردەمی "ئەدەد–نیرار"ی پاد شای ئا شووردا باس لە گرتن و کاولکردن و سووتاندنی شاری تەئیدی شاذ شینی میتانی دەکات، کە ئەم ڕووداوە هاوکاتە لەگەڵ   سەردەمی فەرمانڕەوایی پاد شا واز شەتتە، وە پا شای ئا شووری بەم شێوەیە گوزار شت لە پەلامارەکە دەکات[12]:

تەئید:

گەورەترین   شاری مەملەکەتەکەی وازا–   شەتتا بوو، هەروەك شارەکانی وەك (ئەمە   سکۆ، کەخەت،   شورو، نەبولو، خەررو، شودوخۆ، ئوشـشوکانۆ)م داگیر کرد. ئینجا سەروەت و سامانی ئەم شارانە و   سەروەت و سامانی باوباپیرانی و کۆ شکەکانی "وازا–

---

[12] گیرنۆت ڤێلهام، شارستانیەت و مێژووی خووریەکان، 1981.

شەتتا"م بەتالان برد و هەموو شیانم هێنا بۆ شاری خۆم (شاری ئاشوور). بەڵێ، شاری تەئیدم داگیر کرد و کاولم کرد و ئاگرم تێ بەر دا، گژوگیای خراپ و زەرەرمەندم تێدا تۆو کرد. خواوەندە گەورەکانم هەموو ناوچەکانی پێ بەخشیم لە شاری تەئید، تاکوو شاری تەروید و لە نیلخەتتۆ و کیێ شاری (کێوی عابدینی ئێ ستا) تاکوو سنوورە دوورەکەی هەرێمی شودو، هەرێمی حەرران تاکوو کەناراوەکانی ڕووباری فوڕات. دە ستم بە سەر ئەم هەموو ناو چانەدا گرت. کاری گران و زەحمەتم بە پاشماوەی هێزەکانی پاد شا "وازا– شەتتا" ئەنجام دا (جۆرە کارێك کە بە هۆی داس و خاکەناس و سەبەتەی خۆڵ هەڵگرتن ئەنجام دەدرا). بەڵام بەنیسبەت وازا–شەتتا، ئەوا من هە ستام بە دە ستگیرکردنی هەموو ئافرەتەکانی کۆ شك و کوڕ و کچەکانی پادشا و هێزەکانی لە شاری تەئیدەوە بە دەست بەستراوی هێناومن بۆ شاری ئا شوور. بەڵێ، شاری تەرید (تەئید) و لادێکانی دەوروبەریم داگیر کرد و ئاگرم تێ بەر دان، سووتا ندمن، کاولم کردن[13].

لە ئە نجامی جینۆ سا یدکردنی مي تانيـ یە کان لەلا یەن ئا شوورییەکانەوە، بەکەوڵکردنی پا شا و سەروەرەکانیان و سەربڕین و ڕاوەدوونانی خا نەوادە و خەڵکانی دەوروبەریا نەوە، لێ شاوی هەڵهاتن و کۆ چی خێڵەکانی زاگرۆس و میتانییەکان دە ستی پێ کرد و ڕووەو ئەورووپای کۆن هەڵهاتوون. لەگەڵ ئەم کۆ چەدا ئایین و

[13] گیرنۆت ڤیڵهام، سەرچاوەی پێشوو، 1981.

کولتووری خۆرپەر ستی (میترای) لە ئەورووپای کۆندا بڵاو بووە، بە هۆی ئەوەی کولتووری ڕۆما نەکان جیاواز و دژی کولتوور و ئایینی گریکییەکان بوو، شاذ سی زوو بڵاوبوونەوەی ئایینی میترایی زیاتر بوو، ئەمەش سەرجەم چینەکانی کۆمەڵگای ئەورووپا و بەریتانیای ئەو کاتەی گرتەوە. لەم بارەیەوە فرانتس کۆمۆن نوو سەری کتێبی "نهێنییەکانی ئایینی میترای" کە لە ساڵی 1956 بڵاوی کردۆتەوە، سەر سوڕمانی خۆی لەم بارەیەوە باس دەکات و دەڵێت: ناتوانین باوەڕ بکەین بەوەی ئایینی میترایی بەبێ پێکهاتە و سیستمێکی ڕێك و بیری ڕێکخراو، بەوپەڕی خۆشەویستی و شادییەوە لە ڕۆما پەسەند کرابێت. دوور نییە نەریت و بنەما و نیـ شانەکانی ئەم ئایینە لە سەرەتای بڵاوبوونەوەی لە ڕۆما دانرابێت و ڕێك خرابێت، بەڵام بەداخەوە ناتوانین بەوردی دەستنیـشانی ئەوە بکەین کە ئەم ئایینە لە کام نیـ شتمان و چ کات و ڕۆژگارێکی دیاریکراودا ئەو سیما تایبەتییەی وەرگرتووە کە لە ئیتاڵیا نیشانی داوە.

ئایینی میترایی لە ناوەڕا ستی هەزارەی دووەمی پێش زایینی تا دەمی لەناو چوونی لە سەر دە ستی خاچ درووشمانی مە سیحی لە ئەورووپا و هەروەها تا دەمی لەناوبردنی ساسانییە زەردەشتییەکانی خۆرهەڵات درێژەی کێ شاوە و لە ئەورووپادا نا سراو بووە و هاوتای ئایینی زەردە شتی بووە لە خۆرهەڵات. چۆن دەکرێت ئایینێك کە بە هێزی داگیرکاری و سەربازی سەپێنرا و بە ئا شتی قبوڵ بکرێت و بەفراوانی بڵاو بووبێتەوە، لە کاتێکدا ئەو کۆمەڵگا یانە خاوەنی

کولتوور و بیروباوەڕ و زمانی خۆیان بوون؟ لێرەوە دەگەینە ئەو باوەڕەی هۆکاری کۆچی خێڵەکانی زاگرۆس و مێسۆپۆتامیا بەتایبەتی میتانییەکان بوو بە هۆی بڵاوبوونەوەی ئەم ئایینە لە ئەورووپادا و پێش لەشکرکێشیی ڕۆمانەکان بۆ ئەورووپا و خۆرهەڵات، وەك پێشتر ئاماژەی پێ کرا لە کاتی بوونی دەسەڵاتی ئیمپراتۆریەتی ڕۆمانی و بە هۆی دژایەتی لەگەڵ کولتوور و باوەڕی گریکی زیاتر دەرفەتی بڵاوبوونەوە و لایەنگیریی بۆ ڕەخسا. لە بەریتانیادا بەتایبەتی لە ساڵی 43ی زایینییەوە تا سەدەی پێنجەمی زایینی بوونی ئەم ئایینە درێژەی کێشاوە، بە دەیان پەرستگای میترایی هەر لە بەربەستی هاردیانەوە تا ناوکوچە و کۆڵانەکانی لەندەن پەرستگایان هەبووە و خەڵکی ڕۆژانە بە مەبەستی پەرستن ڕوویان تێ کردوون، تەنانەت خودی ناوی میترا کە مەبەست لێی هاوڕێیەتی و کۆبوونەوەیە، لە زمانی ئینگلیسی بووەتە "Meeting".

بۆیە سەیر نییە و ئاساییە ئایین و زمانی باکووری چیاکانی زاگرۆس و مێسۆپۆتامیا لە بەریتانیا و ئینگلتەرا بڵاو بووبێتەوە، بەتایبەتییش لە سەردەمی فەرمانڕوایی "هادەریان"ی ئیمپڕاتۆری ڕۆمانی لە بەریتانیادا. کوڕی پاشای ڕۆمانییەکان تراگیان بوو، لە (116ز.)دا بە خۆی و لەشکرێکی گەورەوە ڕووی لە کوردستان کرد و شانشینی ئەدیابین (عازەبانیکان)ی لەناو برد و کۆتایی پێ هێنان.

خشتەی هەندێك وشەی هاوواتا و لەیەکچووی زمانەکانی خووری، کوردی و ئینگلیسی[شمتر]:

Hurri	Kurdish	English
Agul	Akule	Aboill
Ali lan	Lilaya	Lay lay (sing)
Tadugari	Jutgari	Together
-inn	-inn	-ing
Adirya	Agri-dry	Angrie
Adzami	Adem	Adem
Ie	Ie	If
Tri	Se	Three
Sapta	Hevt	Seven
Nava	Nvo	Nighn

جێی ئاماژە بۆ کردنە کۆ چی بەلێ شاوی گەلانی زاگرۆس و کەناراوەکانی دیجلە و فوڕات تەنیا لە سەردەمانی ئاشووریدا نەبووە، بەڵکوو لە کاتی هێرش و پەلامارەکانی مەغۆلەکان بۆ سەر کوردستان دوو تیرەی بەرهەڵ ستکاری ئەو کاتە لە ناو چەی لوڕ ستان لە ناوەڕا ستی چیا کانی زاگرۆس بەردەوام بوون لە بەرگری و درو ستکردنی لەمپەر لەبەردەم شالاوی مەغۆل. بە هۆی ئەم ملکە چنەکردنە یانەوە لەلایەن دە سەڵاتدارانی مەغۆل بڕیاری

[14] بۆ ئەمانە بڕوانە:

Kikkuli, 1345 B.C.E., Training the Chariot Horse, 2012.
Dr. A. Nyland, The Kikkuli Method of Horse Training.

سەرکوتکردن و لەناوبردنیان بۆ دەردەچێت، هەر بۆیە ناچار هەڵدێن و پەنا دەبەنە بەر خاکی لیبیای باکووری ئەفەریقا. ئەمە و دەیان نموونەی دیکەی خوێناوی و کارەساتبار کە لە ماوەی دەیان سەدەی ڕابردوودا ڕوویان داوە و بەردەوامیی هەیە تا ئەمڕۆ، دوا هەمین نموونەش جینۆسایدکردنی کوردانی ئیزدی لە شەنگال و گەرمیانییەکانی دووزخورماتوو بوو بە دەستی ئیسلامییە جیهادییەکان، کە دەشێت بە شێوەی دیکە ئەم قڕکردنە بەردەوامیی هەبێت.

چەندین لێکۆڵینەوەی زانستی دەربارەی شیکاری "DNA"ی دانیشتووانی بەریتانیا و ئینگلیس ئەنجام دراوە، کە تیایاندا ئاماژە بەوە دراوە لە ماوەی 7–8 هەزار ساڵی ڕابردوودا کۆچی دانیشتووانی کوردستان لە زاگرۆس و مێسۆپۆتامیاوە جا بە هەر هۆکارێک بووبێت[15]، بەرەو باکووری ئەورووپا دەستی پێ کردووە و لە بەریتانیا نشتەجێ بوون. کەواتە بەپێی ئەم شیکارییە "DNA"یانە خەڵکی بەریتانیا ڕەچەڵەکیان دەچێتەوە سەر دانیشتووانی کۆنی چیاکانی زاگرۆس و کەناراوەکانی ناوەڕاست و باکووری مێسۆپۆتامیا[16].

---

[15] بڕوانە باسی کۆچی دانیشتووانی زاگرۆس و مێسۆپۆتامیا.

[16] بڕوانە لیستی سەرچاوەکانی توێژینەوەکان دەربارەی "DNA".

ئەمڕۆ لە کوردستان ساڵانە لە کۆتایی مانگی مارس جەژن ئەنجام دەدرێت و پەیمانی ژیان تازە کردنەوە و ئاگری خۆ شی و دار ڕواندن دەکرێت، لە ئەورووپا و بەریتانیاش جەژنی "Easter" ئە نجام دەدرێت کە لە زاگرۆس و مێ سۆپۆتامیای کۆن جەژنی "Eeshtar" بووە و ئایینەکانی دواتر پەیڕەوییان کردووە، لەم جەژنەدا هێلکە ڕەنگ دەکرێت وەك ئاماژەیەك بۆ ژیانی نوێ کە لەلای سۆمەرییەکان خواوە ند دەمووزی (دەمی ژ یان لە ز مانی کورد یدا) و لەلای میتانییەکان خواوەند میترا هەڵک شایەوە بۆ ئاسمان. هەمان باس و بیرۆکە گوازراوەتەوە بۆ ناو ئایینی مە سیحی و پەیڕەوانی ئەم ئایینە پێیان وایە عیسای مە سیح هەڵکشاوەتەوە بۆ ئاسمان. سەبارەت بە هێلکە ڕەنگکردنیش، لە جەژنی چوار شەممە سورانی ئێزدییەکاندا ئە نجام دەدرێت. ناوی ئێ ستەر "Easter" هە مان ناوی خواوە ند عیشتار (Eeshtar)ی بابلییە و ئەم خواوەندە زۆر پێش بابلییەکان و لەلای سۆمەرییەکان بە ناوی "E nin" هەبووە کە بە کوردی دەکاتە ئای نەنە (Einana) بە واتای داپیرەی بەتەمەن و دایەن، لە زمانی ئینگلی سیید شدا دەبێتە "Nene" کە هەمان واتای زمانە کوردییەکە دەبەخشێت.

لێرەدا دی سان کتێبەکەی فرانتس کۆمۆمن دێتەوە یادمان کە بە ڕوونی و درێژی با سی کاریگەریی ئایینی میترایی دەکات لە سەر ئایینی مە سیحی لە دووبارەبوونەوەی ناو و دابونەریتەکان و تەنانەت ڕۆژی لەدایکبوونی پێ شەوا و دەمی هەڵک شان و بەرزبوونەوەی.

لێرەدا پێویستە ئەو ڕێکەوتە مێژوییە بێنینە بەر چاومان کە کۆتایی ئایینی میترایی لە ئینگلتەرا و کۆتایی ئایینی زەردەشتی لە مێزۆپۆتامیا و زاگرۆس لە یەك کاتدا بووە، چونکە (627ز.) لە ئینگلتەرا و بەریتانیا و ئەورووپا لە سەردەستی مەسیحییەکان سەرجەم پەرستگاکانیان خاپوور و وێران کران، هەر لە هەمان دەمدا لە خۆرهەڵات لە سەردەمی ساسانییەکاندا لەسەر دەستی ئیسلامییە خێڵەکییە بیابانییەکان ئاگری ئاتەشکەدەکان کوژێنرانەوە و خاپوور کران. ئەم زەبروەشاندنە لە هەردوو ئایینەکە بووە هۆی ئەوەی سەرجەم ڕازە مێژوویی و بەڵگە زمانەوانییەکان بکەونە ژێر زەوی و بۆ هەتاهەتایە تاریکی دایانپۆشێت. لەگەڵ ئەمانەشدا جگە لە گواستنەوەی ئایین و نەریتە ئایینییەکان لە بەریتانیا و ئینگلتەرا، لە کۆتایی زستاندا وەك فیستڤاڵی دێنشینان ئاگر دەکرێتەوە و بە ئاگر حەز و هیوای خەڵکی بۆ شکاندنی سەرما و مژدەی هاتنی ڕووناکی و گەرمی ئەنجام دەدرێت، کە هەمان حەز و ئارەزوو و ویستی دانیشتووانی چیاکانی زاگرۆسە. ئەمەش جەژنێکی نەتەوەییە لە کوردستان، ساڵانە لە کۆتایی زستان و سەرەتای بەهار بە ناوی نۆڕۆژە یان ڕۆژی نوێ (نەورۆز) ئەنجام دەدرێت. هەروەها نەریتێکی سەرنجڕاکێشی دیکەی هاوبەش ئەوەیە ڕێبوارانی دەشتودەر و کێوەکان لە هەردوو وڵاتی بەریتانیا و کوردستان هەڵدەستن بە دانانی بەرد و کەڵەکەکردنیەتی لە سەر ڕێگای هاتوچۆی پیادە لە دەشتودەر و کێوەکان، ئەمەش واتای جێهێشتنی شوێن پێ و

پەنجەیانە، بە زمانی کوردی کەڵکە و بە زمانی ئینگلیز سییش "کۆلێکت"ە کە هەمان واتا و مەبەستیان هەیە: Callac = Collect
.

نەریتێکی دیکەی ئایینی میترا لە بەریتاذیا لە سەردەمی دەسەڵاتداریی ڕۆمانەکاندا باو بوو، ئەویش چوونە سەر پشتی گا و قوربانیکردنی بوو بۆ خواوەند، ئەمەش هەمان نەریتی قوربانیکردنە کە تا ئێ ستاش لەناو دانیشتووانی کورد ستاندا بەردەوامیی هەیە و لەگەڵ بەرەوپێ ش چوونی ژیان خۆی گونجاندووە. لە دوورگەی بەریتانیا و بەتایبەتی لەناوەڕا ست بەرەو خوار و لە ئینگلتەرا و ناو شاری لەندەن، چەندین ناو هەن کە زۆر نزیکن لە ناوی شوێنەکانی کورد ستان و چیاکانی زاگرۆس تا ئەو ئا ستەی ناوی هەندێك شوێن هەن لە خوارووی بەریتانیا کە ناوەکانیان دەقاودەق هاوشێوەی وشە کوردییەکانە.

بۆ نموونە دوو یاڵی بـ چووك لەکەنار دەریای خوارووی بەریتانیا هەن کە هاو شێوەی سنگ و مەمکی ئافرەتن، خەڵکی بە مەمکی ئافرەت ناویان دەبەن (mumubls-mumec)، تەنانەت پاشگری "c" یان "s" هەمان پا شگری ناوە لە کورد ستان کە دەکاتە مەمەس (mumus). نەك هەر ئەمانە، بەڵکوو ناوی شاری یۆرك شیر و شوێنەکانی دیکە و تەنانەت خودی ناوی ئینگلتەرا کە پێ شتر ئاماژەی بۆ کراوە لەگەڵ ناوی شوێنەکانی زاگرۆس و کورد ستان زۆر نزیکن تا ئا ستی لەیەکچوون، ئەگەر سەرنج بدەین لە ناوە کۆنەکانی

بەر لە هەزار ساڵ لەمەوبەر بەتایبەت ناوی شار و هەرێمەکانی ساڵی (1086ز.)، وەك: (Sumer sete, Suds exe, Chenth, Duresme, Treding, Derby Scire) و ئەوانی دیکە هاو شێوەیان لە زمانی کوردی و شوێنەکانی کوردستاندا زۆرن.

پێ شتر ئاماژە بە خێڵەکانی گوتی و یوتی کراوە کە ڕەگی ناوە کۆنەکانیان "Lute"یە و لە ڕووی زمانەوانییەوە لە دوو بڕگە پێك دێت کە واتا و هاو شێوەی لە کورد ستان و زمانی کوردیدا هەیە، بە هەمان شێوەش خێڵی گەورەی "Saxon" زۆر ناوی هاوشێوەی ناوە کوردییەکانی ناو چەکانی چیاکانی زاگرۆ سیان هەن وەك: (Essex, Wesex, Sussex) و چەندین ناوی دیکە کە تا ئێستاش هاوشێوەیان لە ناوچەکانی کوردستاندا هەن وەك (سوسێ، وێسە، ئێسە و...).

لە سەرەتاکانی بڵاوبوونەوەی مرۆڤە سەرەتاییەکان بە گۆی زەویدا، یەکەم هەنگاو وەك مەڵبەندی سەرەکی و یەکەم وێ ستگەی مرۆڤی سەرەتایی، شاخ و ئەشکەوت و دۆڵەکانی کوردستان بوو، بۆ کۆچکردن بەرەو خۆرهەڵات و خۆرئاوای گۆی زەوی بە هەزاران ساڵ بەر لە چاخی بەردینی ناوەڕا ست و نوێ لە ناو چەکانی خۆرهەڵاتی ناوەڕا ست بەرەو ئەورووپا بەڕێ کەوتوون و ژیانی کۆمونی سەرەتاییان دە ست پێ کردووە و ژیاون. ئەگەر چی ئەمە یەکەم هەنگاوی نەژادی مرۆڤایەتی بووە لە سەر گۆی زەوی بۆ ژیانێکی با شتر لە خۆرهەڵاتەوە بەرەو خۆرئاوا و ئەورووپا، بەڵام چەندین توێژینەوەی زانستی هەن دەربارەی کۆچی دانیشتووانی زاگرۆس و

دوو ڕووبارەکە لە خۆرهەڵات و کورد ستانەوە بەرەو ئەورووپا لە چاخی بەردینی نوێدا. بەر لە ئاماژەدان بەو لێکۆڵینەوانەی لە سەر شیکاریی "DNA" ئەنجام دراون، پێوی ستە ئەو ڕا ستییە مێژوییە باس بکرێت کە وا ڕێژەیەکی بەرچاو لە ئینگلیسەکان چاوشین و قژ زەردن و پێ ستیان سپییە، بە هەمان شێوە لە دەقە مێخییە سۆمەرییەکان و ئەوانەی پاش ئەوانی شدا ئاماژە بەوە دراوە کە مامەڵەکردن بەو کۆیلانەی لە شاخەکانەوە ڕاگوێزراون، گرانتر بووە بە بەراورد لەگەڵ کۆیلەکانی دیکە، لەبەر ئەوەی کۆیلەکانی چیاکانی زاگرۆس زۆربەیان چاوشین و قژ زەرد و سپیپێست بوون.

لیستی هەندێك لەو سەرچاوانەی دەربارەی شیکاریی "DNA" و کۆچی بەکۆمەڵی دانیشتووانی ناوچەکانی زاگرۆس و باکووری مێسۆپۆتامیا بەرەو ئەورووپا و بەریتانیا ئەنجام دراون:

1- Ancient Europe Coloized by Island Hopper https://news. National Geography.com/news, 2014, farming-europe-island-genetics-neo.

2- New DNA Research Shows True Migration Route of Early Farming in Europe 8,000 years ago, Correcting Previous Theories University of Hudders Field, 2017.

3- Y-Chromosome and mt DNA Polymor in Iraq-a Crossroad of the Early Human Dispersal and of Post-Neolithic Migrations, WWW. Science direct.com.

4- Reconciling Evidence from Ancient and Contemporary Genomes: A Major Souvce for the European Neolithic Within Mediterranean Europe-The Royal Society 2017.

5- Ancient DNA From the First European Farmers in 7,500 years Old Neolithic Sites Science Daily-2005.

6- Europe and Western Asia Genetics and Population History, Mark G. Thomas, Toomas Kivisild, Lounes Chikhi and Joachim Barger.

7- A Genetic Landscape Reshaped by Recent Events: Y-Chromosomal Insights into General Asia NCBI 2002.

8- Y-Chromosome and mt DNA Polymorphisms in Iraq 2003.

9- The History and Geography of Human Genes, Princeto University Press, 1996.

10- In Search of the Genetic Foods of Sumerians 2011: A Survey of Y-Chromosome and mt DNA Variation.

11- Kjeilen, Tore. Iraq/Peoples.
12- William 2000: Iraq Old Land New Nation in Conflict.
13- Derby Shire, David 2010: Most Britons Descended from Framers Who Left Iraq and Syria 10,000 Years ago, London, Daily Mail 2012-12-10.
14- Migrants from the Near East Brought Farming to Europe.
15- Cavalli-Sforzaefal: Genetic Free of West Asia.
16- Al-Hewar Mutemeden: 2013, Historic 4313-2013
الحوار متمدن 4313-2013، دراســـات و ابحـاث في تأريخ.

بەپێی دابە شکاری ڕەگی خێزانی زمانە جیهانییەکان، هەردوو زمانی ئینگلیز سی و کوردی لە لیـ ستی بنەماڵەی زمانە هیندو-ئەورووپییەکانن:

Classification: Indo-European, Germanic, West, England

بەڵام ئەم دابە شکارییە زاذ ستی نییە و پەیوە ستە بە دۆخی سیا سی و لێکدانەوەی نزیکەی سەدەیەك پێش ئێـ ستا و دابە شکارییەکی کورتبینە. زمانی ئینگلیز سی بە ڕە چەڵەك دەگەڕێتەوە سەر زمانە زاگرۆ سییەکان (Zagros Language Family)، ئەمەیان دابە شکارییەکی نوێیە و دوورە لە ڕەهەندی

سیا   سی و بنەمای زمانەوانیی خۆی هەیە. بۆ نموونە دوو پیتی پێکەوە لکاوی   سۆمەری (Ta) لە زمانی کوردیی هاو چەرخیۆ شدا هەمان   شتە و لە زمانی ئینگلیز سییۆ شدا دەبێتە (To). بڕوانە ئەم خشتەیە:

English	Kurdish	Sumerian
To (1) in the Direction of; (2) Situated in the Direction Mentioned from; (3)-(4)-(5)-(6)-(7)-(8). Paperback Oxford English Dictionary, 2012.	Ta: from, to, for Into, to out,……. فەرهەنگی خاڵ، بەشی یەکەم، محەمەدی خاڵ	To: ta: de From, to, for Into, to out Sumerian Lexicon, John A. Halloran.

هەروەها پا شگری کردار لە زمانی ئینگلیز سییدا: -ing: referring to a Verbalaction, Activity, or result: Building[17]

لە زمانی کوردییۆ شدا هەمانی یا سای پا شگر دووبارە دەبێتەوە، بەڵام بە شێوەی "inn"، وە هەمان یا سای ڕێزمانیی زمانی خووریە،

[17] Paperback Oxford English Dictionary, 2012.

وەك لەم نموونانەدا دەردەکەوێت (پیتی g بە سووکی دەخوێنرێتەوە یان دیار نییە):

کردارەکان بە زمانی کوردی	واتاکەی	کردارەکان	واتاکەی
Mallin	ماڵین	Brrinn	بڕین
Zanin	زانین	Hatinn	هاتین
Drrin	دڕین	Bininn	بینین
Barrinn	بارین	Halbrrinn	هەڵبڕین
Kaninn	کەنین	Krrinn	کڕین
Hallkaninn	هەڵکەنین	Bashinn	باشین

سەبارەت بە کردارە ڕابردووەکان لە زمانی ئینگلیسیدا، پاشگری

"ed"یان دە چێتە سەر، لە زمانی کوردیی شدا پا شگری "et"، وەک:

Kurdish Word	Meaning	Kurdish Word	Meaning
Kusht(et	كوشتت	Xrap(et	خراپيت
Brd(et)	بردت	Juan(et)	جوانيت
Krd(et)	كردت	Az(et)	ئازايت
Hat(et)	هاتيت	Bu(et)	بوويت
Bash(et)	باشيت		

لەگەڵ ئەمانە شدا پا شگرى پيتى س (s) لە هەنديك شێوەزارى زمانى كورديدا هەيە كە دەچێتە سەر پيتى كۆتايى ناو يان كردارەكە وەك (بێ سە – bessa) و (خاس – xass) و (مەرە خەس – marxass)، هەمان يا ساش لە زمانى ئينگليسيدا دووبارە دەبێتەوە. وەك ئەمانەى خوارەوە:

English Words	Kurdish Words	واتاكەى
Pus	Pes	كێم–پيس
Course	Couse	كۆسە كۆسە–خێرا
Corpse	Courpes	كۆرپەس–لاشە
Bliss	Blesse	بلێسەى خۆشى
Barracks	Barragass	بارەگاس
Reverse	Reuenes	ڕەوانەسكردن
Us	Uzz	من
Curse	Kurse	گۆمەزس
Cosmos	Gomos	
Baroness	Baoness	باوانەس

دەتوانرێت بە   سەدان و شەی کردار کە لە نێوان هەردوو زمانی ئینگلیسی و کوردیدا هاوبەشن لە لیستێکدا ڕێك بخرێن، بەڵام هەریەك لەم زمانانە بەپێی یا   سای زمانەوانیی خۆی لەناو ڕ ستەدا دەیانگونجێنێت، وەك:

Word	English Language	Kurdish Language
Mach Pub-pub Porn Papa Brother Ball Go	When two teams are playing Pub-bar-inn Sexual Father Brother Ball Go	When two person are kissing Pan خڵ تەی خوارد نەوە پانکردنەوە، سێکسی نێوان Baba: مێ دوو father برازا تۆپی خڕ، شتی خڕ Bolle جوولەکردن بە لەش (قاچ، Go (دەم، دەست

جگە لەمانە بڕگەی "du" لە زمانی سۆمەریدا کە واتاکەی هاندانی ڕۆیـ شتن و جووڵەیە، لە زمانی کوردیدا دەبێتە دێ (dĕ)، وە لە زمانی ئینگلیسییشدا دەبێتە "due"، ئەمەش بە واتای:

Expected at a certain time[18]

Sumerian Language	Kurdish Language	English Language
Du	Dĕ	Due

لەگەڵ سەدان نموونەی دیکە لە ناو و کردار لە هەردوو زمانی کوردی و ئینگلیسی کە هەمان واتا و مەبەستیان هەیە، بەڵام بەگوێرەی یاسای ڕێزمانیی زمانەکان لە ڕستەدا بەکار دەهێنرێن.

ڕێکەت نییە کاتێك بە سەر شەقامەکانی لەندەندا گوزەر بکەیت و چەندین و شەی کوردی و سۆمەری بەدی بکەیت، لە سەرتا شخانە نوو سراوە "bar-bar" کە ڕەگی و شەکە سۆمەری و کوردییە و واتاکەی دەبێتە "cut" یان "cutting" کە خودی و شەی "cut"ی ئینگلیسی دیسان کوردییە و لە زمانی کوردیدا بۆ ئاماژەدان بە کەرتکردن بەکار دێت. لەسەر ماڵان و دوکانی چۆڵ دەنووسرێت " to let"، واتە بۆ کرێ، بە کوردییەکەی دەبێتە تا لات بێت "ta let be" کە هەمان واتا و مەبەستی بەکرێدانە. لە فڕۆکەخانە "fly" دەبێتە فڕین (fring) لە کوردیدا و بەشەکانی دیکەش بەم شێوەیە:

English Language	Kurdish Language
Flying	Fring
Departure	Derchun
Arrived	Arru grten
Bench	Bench

[18] Paperback Oxford English Dictionary, 2012.

لەنێو شێوەزارەکانی کوردانی باکووری کورد ستان و خوارووی کوردستان، پیتی "و" دەبێتە "ڤ ـ"، وە بەپێچەوانەشەوە. جگە لەم وشە هاوبەشانەی کە باس کران، چەندین وشەی دیکە هەن لە زمانی ئینگلیسیدا کە وشەی کوردین وەك:

English Language	Kurdish Language
Road	Re-Rege
Due	De
Path	Pae
Allied	Ladan

تا ئەو ئا ستەی ڕ ستە بەناوبانگە ئینگلی سییەکەی هاملێتی شک سپیر کە "to be or not to be"یە، لە کوردیدا دەبێتە بێ یان نەبێ: be ya nabe

Ta be ya ta nabe

شایەنی لەسەر وتنە ئەم بەناوبانگەی شکسپیر هەزاران ساڵ بەر لە ئێ ستا لە وێژەی سۆمەریدا وتراوە، بە دیاریکراوی و درو ستی لە دەقی بنیادنانی پەرستگای خواوەند "نین–گیڕ–سوو" لە سەردەمی پا شا "گودەیا"دا کە بە "Gudea Cylinders" نا سراون و لە دەقەکەدا بەم شێوەیە نووسراوە:

ئافرەتێك هەبوو...هەر كەسێك بێ یان نەبێ

(ETCSL: then there was a women…who ever she was)

Woman one was who: to be or not to be[19]

دەتوانین دەیان ڕستەی تەواو و ناتەواو لە هەردوو زمانەکە دروست بکەین کە هەمان واتا و خوێندنەوەیان هەیە، وەك:

Sentences-Level

Sentences English	Sentences Kurdish
To be or not to be	Ta bebi ya ta nabe
Iam running to….	Imn rakering ta…..
To bester	Ta bashter
Iam over here	Imn ham lere
Iam so….	Imn sa…..
To be let	Ta leat be
To not go	Go nakm ta…..

ئەگەر سەرنج بدەین لە هەندێك ناوی ئەندامەکانی جەستەی مرۆڤ و هەندێك لە نەخۆشییەکانی، دەبینین لە زمانی کوردی و ئینگلیسیدا هاوبەشن و هەمان واتا و مەبەست دەبەخشن وەك:

[19] Sumerian Cuneiform, English Dictionary, Ed Peter, 1996.

English Word	Kurdish Word
Body	Bayan
Eye brow	Brow
Chin	Chinage
Hand	Handk (A)
Kidney	Kilakye
Leg	Laq
Lip	Lew
Muscle	Masulke
Dentest	Densaz
Diabetes	Dabaste
Diarrhea	Darrdan
Fer	Fee
Pain	Pll
Patient	Pereshan
Piss	Pissaye
Mard	Mrdn

لیستی ئەو وشانەی بە چەند جۆرێك بەكار دێن:

English word in context: -1

word	Meaning	Alternative meaning
Row	Line of something	To row a boat
Light	Opposite of dark	Not very heavy
Trip	Journey	To fall over
duck	Type of bird	To bend / lower your head

Kurdish word in context: -2

word	Meaning	Alternative meaning
Sher شیر	Millk	Sawe
Tesure (z) تیژ	Spice	Fast
تەماتە Tamata	Tomato	Want to do Something
Be بی	To be	Type of tree

لیستی خێزانەوشە:

Word families: are normally related to each other by combination of letter pattern, grammar and meaning:

Child-childish-children-child like

And in Kurdish language meaning:

Kurdish word families are:

Word	Meaning in English	Kurdish word families
Manu	Tired	manu nabe (not to be tired)
		manuyete, manubun,
		manunass
Gaura	Great	manubun, manukar, …..
		Gauraey, gaurabun,
Pchuk	Small	gauram,…
Darman	Medicine	Gaurat, gauratr, …..
		Pchkola, pchukey,
Jarg		pchukekan,….
		Darmanxuraw,
Gull	Flower	darmankrdn,
		Darmaney, darmandar,…
		Jargaw, jarg brin, jarg
		sutaw, jargeye,…
		Gully, gullaw, gul, gula

سەبارەت بە نەرێکردنی و شە یان ڕ ستە لە زمانەکانی کوردی و ئینگلی سیدا، ئامرازی نەرێکردن لە ناوەڕا ستی کرداردا دادەنرێت، وەک:

Common regular verbs in the past tense:

English language Kurdish language

Past tense	Negative	Past tense	Negative
Asked	Did not ask	سەر خرا	سەر نەخرا
Worked	Did not work	ڕاپەڕین	ڕانەپەڕین
Called	Did not call	ڕۆچوون	ڕۆنەچوون
Used	Did not use	هەستی کرد	هەستی نەکرد

دووباره ئەو و شانەی کۆتاییەکانیان لە نووسین و ئاخاوتندا وەك یەکن یان زۆر لەیەکەوە نزیکن:

Tricky endings: are word endings that sound the same or very similar but are spelled differently. Here some examples of the tricky endings in the English language and the Kurdish language:

Endings	English language	Endings	Kurdish language
Sure Ture (ch)er	Measure, treasure, enclosure, pleasure Adventure, picture, furniture, creature Teacher, richer, catcher, stretcher	Henan Dan	Pehenan, dahenan, wazhenan, zhnhenan Badan, bang dan, fredan, azardan

past tense   دەمی فەرمانی ڕابردوو

لە زمانی ئینگلیدا سیدا دەمی فەرمانی ڕابردوو زیاتر بەم پیت و بڕگانە کۆتاییان دێت: (ed, d, e, t, w, te)، وەك:

Walked, saw, hoped, pated, kept, ate, …

له زمانی کوردییشدا دەمی فەرمانی ڕابردوو زیاتر بەم پیت و بڕگانە کۆتاییان دێت: (ra, du, de, te, t, e, d, ed, be, ba, wa,...)، وەك:

هەڵیکرد، دۆزییەوە، مردبوو، دەسووتێت، شکێنرا، ڕۆیشت، چووبا

هەندێك لە فەرمانە ڕابردووەکان لە زمانەکانی کوردی و ئینگلیسیدا بڕگەی دەستپێکردن و کۆتاییان وەك یەکن، وەك:

Verb	English word	Kurdish word
Rescue Push Have	Rescued Pushed Have-Had	Resgareked Palleda Haye-Habu

Trick sounds **دەنگە ناسازەکان**

Tricky sounds are letters (or groups of letters) that don't sound the same as they are spelled in English language and Kurdish language:

English word	Spelling	Sound
Scheme, character, echo Chauffeur, parachute, moustache	Ch Ch	K Sh

kurdish word	Spelling	Sound
Kew (where), kee (who) Kasure (کەژ), Qsuret (قشت) Mang (moon), bang (بانگ) Mandu (ماندوو) Daday (دەدەی), dabu (دەبوو)	Ke Sure Ang Du Da	K Sh Man Nu Aa

بڕگەی نەرێکردن: naun-prifex

پێشتر ئاماژەمان کرد بە نەرێکردنی ڕستە یان وشە لە زمانەکانی کوردی و ئینگلیز سیدا، ئەوەی لێرەدا ئاماژەی پێ دەدرێت شێوازی نەرێکردنە بە بڕگەی "na" لە زمانی کوردیدا و بە بڕگەی "un" لە زمانی ئینگلیسیدا، وەك:

English word	Kurdish word
Un scientific	Na scinesty (نازانستی)
Un happy	Na halla (ناخۆشی)
Un ease	Na esaye (نائاسایی)
Un married	Na marriey (نەمارەیی)
Un sound	Na sage (ناساغی)
Un true	Na drust (نادروست)
Un usual	Na usaye (نائاسایی)

زۆربەی ئەو وشانەی لە زمانی ئینگلیسیدا بە بڕگەکانی (pa, pe, pl) دە ست پیّ دەکەن، بە هەمان شیّوە و واتا لە زمانی کوردییشدا دووبارە دەبیّتەوە:

Syllable: sound like a beat in a word, longer word have more than one syllable:

English word	Kurdish word	English word	Kurdish word
Pack up	Pakxste (پەکخستن)	Piece	Parches (پارچەس)
Paddle	Palldan (پاڵدان)	Pierce	Piey krdn (پیاکردن)
Padlock	Pakxran (پەکخران)	Pillar	Paya (پایە)
Pail	Pall (سەتڵ)	Piss	Pissay (پیسایی)
Pain	Pl (پل)	Place	
Pal	Pallpasht (پاڵپشت)	Plan	Pilan (پیلان)
Pal	پاڵ	Plea	Palp (پەڵپ)
Panic	Pang xuxaru (پەنگخوراو)	Plcase	Pewest پیّویست، تکا

Parasite	Para parst (پارەپەرست)	Poison	Pesbun (پیسبوون)
Part	Pert (پەرت)	Pope	Pape (پاپە، بابە)
Past	Pash (پاش)	Portion	Bash (بەش)
Passing	Pashan (پاشان)	Postpone	Pakxstn (پەکخستن)
Pasta	Pastanew (پەستانەوە)	Poultry	Palury (پەلەوری)
Pach	Pine (پینە)	Pray	Paranawa (پاڕانەوە)
Pay	Pedan (پێدان)	Pregnant	Prkrdn (پڕکردن)
Peel	Pel kern (پەلکردن)	Preserve	Parastn (پاراستن)
Peculiar	Pacuo (پەکوو)	Pressure	Pastan (پەستان)
Pedestrain	Peyasa+peyade (پیاسە، پیادە)	Punish	Pan (پەن)
Perspiration	Pereshan (پەرێشان)	Pus	Pess (پیس)
Pertinent	Peywand (پەیوەند)	Push	پاڵ
Petal	Palek (پەلك)		

نموونەی دووەم   سەبارەت بە و   شە هاو شێوەکان لە هەردوو زمانەکانی کوردی و ئینگلیسیدا لە بڕگەی سەرەتای وشەکاندا هەمان واتا و مەبە   ستن، مەبە   ست تەنیا لە بەکارهێنانیان لە ڕ   ستەدا دەگۆڕێن، وەك:

بڕگەکانی: syllables of:di, de, da

English word	Kurdish word	English word	Kurdish word
Damp	Damrkandn (دامرکاندن)	Diarrhea	Diardan (دەردان)
Dare	Dawere (دەوێرێ)	Diary	Diarnaman (دیارنەمان)
Dash	Darche (دەرچە)	Digest, diminish, dip	Dichun (داچوون)
Dawn	Dakawt (داکەوت)	Disable	Distepache (پاچەدەستە)
Decade	Deya (دەیە)	Discount	Dashcan (داشکان)
Defeat	Deshkene (دەشکێنێ)	Do	Daka, day (دەکا، دەی)
Delete	Derkerdn (دەرکردن)	Down	Danan

			دانان، دانەواندن
Demon	Dewo (دێو)	Dozen	Daste (دەستە)
Dentist	Densaz (دانساز)	Droop	Dlop (دڵۆپ)
Departure	Derchun (دەرچوون)	Drug	Derman (دەرمان)
Deport	Derperan (دەرپەڕان)	Dummy	Damamk (دەمامك)
Deportation	Derperanden (دەرپەڕاندن)	Duplicity	Durw (دووڕوو)
Derail	Derdan (دەردان)	Dual	Duan (دووان)
Derivation	Detashin (داتاشین)	Due	De (دێ)
Despair	Dest spe (دەست سپی)		

له کۆتایی ئەم باسەدا پێویستە ئاماژە بە دوو خاڵی گرنگ بدەم، یەکەمیان دەربارەی هەندێك خاڵی نارۆ شن و ئەڵقەی ونبووە لە بابەتی مێژووی کۆ چی بەکۆمەڵی خێڵە کوردییە کۆنەکانی چیاکانی زاگرۆس و کەنارەکانی هەردوو ڕووباری دیجلە و فوڕات، کە مەودایان هەزاران کیلۆمەترە و بەناو چەندین زمان و کولتووری جیاوازدا تێپەڕ بوون لە ماوەی چەندین سەدەی ڕابردوو کە دەکاتە هەزاران ساڵ. بۆیە ڕەنگە لە داهاتوودا و بە هۆی لێکۆڵینەوەکانی مێژوونوو سان و شوێنەوارنا سان، چەندین ئەڵقەی ونبووی مێژووی ڕابردوو کە ئێستا شاراوەیە، بدۆزرێنەوە.

هەروەها دەربارەی فەرهەنگی زمانەوانی و و شە و دە ستەواژە لەیەک چووەکان، لێکۆڵینەوەیەکی تایبەت و سەربەخۆی دەوێت کە یەکبەیەکی وشە هاوشێوە و هاوواتاکانی هەردوو زمانەکانی کوردی و ئینگلیسی شی بکرێنەوە و ئیتۆلۆجیای ڕەگی وشەکان باس بکرێن و ڕێك بخرێن.

گەر لەم کورتەهەنگاوەدا کەموکورتییەك هەبێت، تەنیا مەبە ست لێی هەنگاوێکی سەرەتاییە و دەرخ ستنی بوونی پەیوەندیی زمانەوانی و کولتوورییە کە هەندێك لەوانە خراونەتە ڕوو. وەك بینیمان لە و شەیەکدا تەنیا پیتێك یان دوو پیت، بڕگەیەك یان دوو بڕگە ڕەنگە لەیەك بـ چن، بەڵام لە کاتی خوێندنەوە و لێکدانەوەی واتاکانیان، نزیکایەتی و بوونی پەیوەندی هەست پێ دەکرێت.

لە ئێستاشدا بە هۆی تێپەڕبوونی دەیان سەدە و مەودای هەزاران کیلۆمەتر و جیاوازیی فەرهەنگ و زمانەوانی، ئا سایییە هە ست بە بۆ شایی زمانەوانی بکرێت، بەڵام لەگەڵ ئەمانە شدا هێ شتا تا

ڕادەیەکی باش ڕەگوڕیشەی پاراستووە. ئەم توێژینەوەیەش مشتێکە لە خەرمانی زمانەوانی و کولتووری هاوبەشی کۆن و نوێ.

هەڵبژاردەیەکی هەندێ لە وشە لەیەکچووەکانی هەردوو زمانی کوردی و ئینگلیسی:یتی(A) بەمانای ئەڵتەرناتیف یەت

English word	Kurdish word	English word	Kurdish word
A	A: ئامرازێکی نەناسە: ئەی چۆن، ئەی کەوایە، ئەی نەئەبوو	Band	Ban (بەن)
Abbreviate	Abbret (ئەبڕێت)	Bandage	Ban pech (بەنپێچ)
Abridge	Aebre (ئەیبڕێ)	Bandit	Band (بەند)
Ache	Aesh (ئێش)	Banister	Bani stare (بانی ستارە)
Add	Qatt (قات، خستنەسەر)	Bank	Baneser (بانەسەر)
Agree	Agadaree (A) (ئاگادار، ئەزانێ)	Banquet	Banqut (بان قوت)

Allergy	Allbunewa (ئالّبوونەوە)	Barbar	Br br (A) (بڕ بڕ)
Angry	Agry (A) (ئەگری، گڕەگڕ)	Bare	Barella (بەرەڵا)
Any	Hane (هەنێ)	Bark	Barg (بەرگ)
Anybody	Hane bayan (هەنێ بەیەن)	Baron	Paydarn (پایەدارن)
Arrest	Rradest (A) (ڕادەست)	Barren	Bebarr (بێبەڕ)
Arrival Arrive	Arrawbun (ئاراو بوونەوە) ()	Barrier	Barrbast (بەربەست)
Assure	Ssurbun (A) (سووربوون)	Battle	Pallwan (پاڵەوان)
At	Kat (A) (کات)	Be	Be (بێ)
Attack	Attek (A) (ئەتك)	Become	Bebun (بەبوونهاتن)
Autumn	Tum (A) (تەم، تەماوی)	Beer	Beer (A) (بیر)
Away	Awewa (A) (ئەوێوە)	Baggar	Bedar (بێدار)
B		Belief	Berwa (A) (بڕوا)
Baby	Babe (بەبە)	Best	Bash (A) (باش)

Back	Bedua (A) (بەدوا)	Bind	Band (بەندکردن)
Backward	Dua kawt (دوا کەوت)	Bizarre	Bezarr (بێزار)
Bad	Bad (بەد)	Black	Reshbalack (ڕەشبەڵەك)
Badly	Bady (بەدی)	Blow	Pall (پاڵ، زرمە)
Ball	Bolle (بۆڵە)		

English word	Kurdish word	English word	Kurdish word
Blue	Bul bul (A) (بۆڵەبۆڵ)	Cap	Capr (کەپر)
Body	Bayan (بەیەن)	Cat	Cate (کتە)
Boiling	Bolle boll, belle bell (بۆڵەبۆڵ، بلەبلە)	Caravan	Caruan (کاروان)
Bold	Ban kerd (بەندکردن)	Career	Care (کارە– پیشە)
Bond	Band (بەند)	Case	Keshe (کێشە)

Bone	Bayan (بەیەن)	Cashier	Kase (کاسە)
Bore	Bore (بۆرە، بێزار کەر)	Castle	Kalla (قەڵا)
Boring	Boreye (بۆرەی، بێزارکەری)	Cavern	Kun (کون)
Born	Bun (بوون)	Cavity	Cuney (کونی)
Bother	Bezar (بێزار)	Cease	Cease (سیسبوون)
Box	Boul (باوڵ)	Chair	Chichkan (چیچکان)
Branch	Bash (بەش)	Channel	Cham (چەم)
Break	Brandn (A) (بڕاندن)	Charity	Chakary (A) (چاکەری)
Bridge	Prd (پرد)	Chat	Chat-chat (چاتە چات)
Brisk	Briske (A) (بریسکە، خێرا)	Chatter	Chpe (چپە)
Brow	Brow (برۆ)	Check	Chakrdn (چاککردن)

Brother	Bra-braza (A) (برا، برازا)	Chin	Chanage (چەنەگە)
Bubble	Bulq (بڵق)	Chew	Juen (جوێن)
Build	Baladan (باڵادان، باڵا)	Chick	Chichk (چیچك)
Bull	Bullh (A) (بڵح، گا)	Chirp	Chrike (چریکە)
Bush	Push (پووش)		
Business	Basergan (بازرگان)	Churlish	Chless (چڵێس)
Busy	Buzar (بێزار، سەرقاڵ)	Clop	Chapla (چەپڵە)
But	Ballam (بەڵام)	Clown	Clawchi (کڵاوچی)
Buy	Payda (پەیدا)	Coach	Coach (کۆچ)
By	Ly (لای)	Coat	Caul (کەوڵ)
Bench	Benache (A) (بنەچە)	Cock	Callsher (کەڵەشێر)
C		Collect	Callec (کەڵەککردن)
Cajole	Gauje (گەوجە)	Color	Cala (سوورکەڵە)

Calculate	Cocurwa (کۆکەرەوە)	Column	Collaka (کۆڵەکە)
Cancel	Canerdan (کەناردان)	Come	Came came (کەمە- کەمە)
Cancer	Casbun (A) (کاسبوون)		
		English word	Kurdish word
Common	Comal (کۆمەڵ)	Demon	Dew (دێو)
Community Commonalty	Commalayty (کۆمەڵایەتی)	Dentist	Dansaz (دانساز)
Cook	Coolaw (کوڵاو)	Departure	Derchu (دەرچوون)
Cooking	Coolin (کولێن، کوڵان)	Deport	Derperan (دەرپەڕان)
Corpse	Corpe (کۆرپە)	Despair	Destspy (دەست سپی)
Cost	Coye (کۆیی)	Diabestes	Dabesta (دابەستە)
Cough	Couke (کۆکە)	Diaper	Daiparo (دای پەڕۆ)

Court	Cout (کۆتکردن)	Diarrhoea	Dardan (دەردان، سکچوون)
Cry	Gre (گری)	Diary	Diarnman (دیارنەمان، بیرەوە)
Creak	Cre (کرە–کرە)	Discount	Dashkan (داشکان)
Curve, Crook	Curr (کورِ بوون))	Do	Day (دەی بۆ کردن)
Curse	Kuse (خێسە، نەفرەت)	Down	
Cushion	Gushe (گۆشە)	Downward	Danan (دانان)
Cut	Cart (کەرت)	Drape	Danwandn (دانەواندن)
Cutter	Cart ker (کەرتکەر)	Draw	Daposhin (داپۆشین)
D		Drawback	Dro (A) (درۆ)
Dad	Dada (دادە، کەس، بەخێوکەر	Droop	Dloue (دلۆپە)
Damp	Damrkan (دامرکان)	Drum	Dahul (دەهۆڵ)

Dark	Tarik (تاريك)	Dual	Duane (دووانه)
Dash, Dart	Darchun (دەرچوون)	Due	De (دێ)
Dawn	Dakut (داكەوتن)	Dummy	Damamk (دەمامك)
Day	De (A) (دێ، ڕۆژدێ)		
Dead	Damre (دەمرێ)		
Decade	Deya (دەیه)		
Deed	Det (دێت)		

English word	Kurdish word	English word	Kurdish word
		Fast	Fske (فسكه)
Earth	Ard (ئەرد)	Fault	Fell (فێڵ)
Easily	Asany (ئاسانی)	Fear	Fê (ترس)
East	Aso (ئاسۆ، هەڵهاتن)	Feat	Qeat (قیت، جوامێر)
Edge	Lech (لچ، قەراغ)	Felon	Felawe (فێڵاوی)

English word	Kurdish word	English word	Kurdish word
Eight	Hashy (هەشت)	Felony	Fish(kr) (A) (فیشکردن)
Eve, Evening	Evare (ئێڤارێ)	Fever	Fě (تای بەرز)
Excellency	Excuk (ئێسکسووك)	Fierce	Mist (مست، مشت)
Eyebrow	Aberow (ئەبرۆ)	Fist	Flakat (فەلاکەت)
F			
Failed, Fail	Fell (فێل)	Flight, fly, flying	Freenn (A) (فڕین)
Faith	Fee (فێی ئایینزایی)	Food	Qoot (A) (قووت)
Fake	Fakufeek (فاکوفیك)	Free	Fske (فسکە)
Fall	Frte (A) (فرتە، دەرپەڕین)		
Fan	Fenk (فێنککەرەوە)		

G		H	
Game	Game (گەمە)	Hand	Handek (هەندێك – بە دەست نیشاندان)
Gallant	Gallegat (A) (کەڵەگەت)	Hang	Haluas (هەڵواس)
Gaunt	Gaurne (گورنە)	Happen	Hatenbun (هاتنەبوون)
Gay	Gayen (هاوڕەگەزبازی)	Happy	Harra (هەرا و خۆشی)
Germ	Qerm (کێم، جەراعەت)	Harass	Harasan (هەراسان)
Get	Gerten (گرتن)	Has	Hasyete (هەسییەتی)
Get into, Get in	Geing (گەین، گەیشتن)	Here	Ehere (لێرە)
Glide	Glau (A) (گلاو)	Horde	Hordu (هـۆردوو)
Gorge	Qurg (قوڕگ)	Have	Hate (A) (هەتە)
Gouge	Joge (جۆگە)	Heat-hot	Hetaw (هەتاو)

Go	Go (krdn) (گۆکردن)	Hey	Heay (هێی)
Goat	Gauat (گەواد، پیرە پیاوی حیز)	Hit	Hatk (هەتك)
Gone	Gone (گۆنە، بەدیزە، لەدەستچوو)	Hitch	Hatche (هەچە–بۆ سواربوون و دەرچوون)
Goose	Gaze (قاز)	Holder	Halgr (هەڵگر)
Great	Gaura (گەورە)	Honey	Haneguin (هەنگوین)
Grievance, Grief, Grieve	Gre (گرێ، خەم، دڵتەنگی	How	How (A) (هۆ)
Grip	Girten (گرتن)	However	Harwha (هەروەها، هەر چۆنێ)
Guard, Guardian Guerilla	Gurd (گورد، گوتی، گارد)	Hurry	Harre (هەڕە)
Guest	Gast (گەشت، میدانی)	husband	Hasbeny (هەزبەنی،

			شوێنکەوتەی کەسێ)
Guilty	Gelety (گێلێتی، تاوانبار)	I	
Gush	Gaeshten (گەیشتن)	I	Imn (ئەمن)
Gust	Gasten (گەستن، چێژ)	it	Ita (ئەوەتا، بۆ شت)

English word	Kurdish word	English word	Kurdish word
J		Matt	Matt مات
Jaw	Juen (شەویلگەی جوین)	Mate, Meet-Meeting	Met-Mitray (کتومت، ئایینی میترایی، هاوڕێیەتی)
Jawbone	Baen juen (بەیەنی جوین)	May, Maybe	Pay (پەیپێبردن)
Jealous	Jelles (چلێس، حەسوود)	Me	Mn-Men (من)
Jealousy	Jellesy (چلێسی)	Me too	Mn dumm (من دووەمم)
Joint	Jout (جووت)	Meaning, Mean	Mana (مانا–ی)

		Mom, Mommy	Mama (بانگکردنی دایك بۆ شیردان)
Juvenile	Juanele (جوانیله)	Moon	Mang (مانگ)
Jangle	Juangal (جەنگەڵ، بێشە)	Moonlight	Lalay mang (لەلای مانگ)
K		Mord	Mrdn (مردن)
Knee	Aznoo (ئەژنـۆ)	Muscle	Masulke (ماسوولکە)
Know	Zana (زان، زانا)	My	Mne (منە)
L			
Laugh	Laf (لافوگەزاف)		
Lick	Lick (krdn) (لیککردن، لێستنەوە		
Lullaby, Lie	Lie laya (لایلایەی خەوتن)		
Lip	Leu (لێو)		

Lord	Lort (لۆرتی دەسترۆیشتوو)		
Loser, Lose	Lus (لوس، ساف، لەدەستچوو)		
Loop	Lu (لوو، گرێ)		
M			
Magician Magic	Mugan (تیرەی موگانی ئایینی کۆن، ئەفسانەییەکان)		
Malice	Malos (مالۆس)		
Marry, Married	Maraye (مارەیی، مارەکردن)		

English word	Kurdish word	English word	Kurdish word
N		Part	Part (پەرت)
Nail	Ninok (نینۆك)	Particle	Partek (پەرتێك)

Nanny	Nane (نەنە)	Partner	Partekan (پەرتەکان)
Nation	Natawa (نەتەوە)	Pass	Pash (پاش)
Neigh	Nalin (نالّین)	Passing	Pashang (پاشەنگ)
Nest	Nesht (نیشتەوە)	Pasta	Pastanwa (پەستانەوە، هەویری پەستاو)
Never	Nebe (نابێ)	Pastime	Past apst (خولیای بەردەوام)
New	Nwe (نوێ)	Patchy, Patch	Pene (پینە، پەڵەی)
Newborn	New bere (نوێ بەرە)	Payment, Pay	Pedan (پێدان)
Nine	Nou (نۆ)	path	Peada (پیادە)
Nineteen	Nozda (نۆزدە)	Peculiar	Pecu (پەکوو)
Ninety	Nawa (نەوە)	Pedle	Pedan (پەیدان)
No	Na (نا)	Pedestrian,	Peasakar (پیاسەکەر)
None	Na (نا)	Peel	Pal(krdn) (پەلکردن)

Noon	Loch (لۆچ)	Peer	Pekewe (پێکەوە)
Not	Naunatora (ناوناتۆرە)	Phlegm	Chlm (چڵم)
Notch	Naw (– ناو ڕێزمان)	Piece	Parches (پارچەس)
Notoriety	Neubalek (نوێ باڵق)	Pillar	Paya (پایە)
Noun	Ninok (نینۆك)	Piss	Pissaye (پیسایی)
Nubile	Nane (نەنە)	Place	Pla (پلەی شوێن)
		Plane	Pilan (پیلان)
O		Plea	Palp (پەڵپ)
One, Once	Ownek (وانێك)	Please	Pewest (A) (پێویست)
Out	Auale (ئاواڵە)	Poison	Pisbun (پیسبوون)
P		Pope	Babe (بابە)
Pack	Parkrn (پڕکردن)	Popular	Barblau (بەربڵاو)

Pack up	Pak kut (پەك كەوت)	Portion	Bash (بەش)
Paddle	Paldan (پاڵدان)	Poultry	Paluary (پەلەوەری)
Pail	Pall (پەل، سەتڵ)	Prayer, Pray	Paranawa (پاڕانەوە)
Pain	Pll (پل، ئازار)	Protect	Parezgar (پارێزگار)
Pal	Pal dan (پاڵدان، برادەر)	Propel	Palpenan (پاڵ پێوەنان)
Pan	Pall (پەل، پان)	Pus	Pies (پیس)

English word	Kurdish word	English word	Kurdish word
Parch	Dapach (داپاچین)	Start	Sareta (سەرەتا)
Partial	Pasal (پاشەڵ)	Sad	Sard (ساردوسڕ)
Per	Ber(kut) (بەر کەوت)	Salt	Suer (سوێر)
Push	Pull (پاڵ)	Salute	Selau (سڵاو)

Punish	Pan (پەن، تەمێکردن)	Say	Qsay (قسەی)
Q		Science	Sanest (زانست)
Quest	Xwast (خواست)	Send	Shand (شاند)
R		Shame	Sharm (شەرم)
Rainy	Barany (بارانی)	Shape	Shewa (شێوە)
Raisin	Ras (A) (ڕەز، مێـو، کشمیش)	Shepherd	Shuan (شوان)
Ran	Rakrn (ڕاکردن)	Shoe	Sol (سۆل)
Rather	Rade (ڕادەیەك)	Shoulder	Shan (شان)
Raw	Xaw (خاو)	Shut	Shadau (شەداو، داخستن)
Really, Real	Rast (ڕاست، ڕاستی)	Shy	Sharmn (شەرمن)
Renown	Nawdar (ناودار)	Slap	Shlpa (شلّپە)
Right	Rawa-Rast (ڕەوا، ڕاست)	Soot	Sutu (سوتو)
Road	Re (ڕێ)	So	Sa (سا ئاوها)

Root	Rag (ڕەگ)	Song	Srwd (سروود)
Route	Rega (ڕێگا)	Soon	Zoo (زوو)
Rove	Rave (ڕاڤە، گەڕان)	Sore	Besou (بەسۆ)
Row	Rerow (ڕێڕەو)	Sparrow	Pasarry (پاساری، چۆلەکە)
Rude	Beru (بێڕوو)	Speaker, Speak	Pesse (پیسە پیس، پیسەکەر)
Rule	Roll(ger) (ڕۆلگێڕ)	Spinach	Spenax (سپێناخ)
S		Spy	Spa-spa (A) (سپەسپکەر)
Star	Astera (ئەستێرە)	Squirrel	Smora (سمۆرە)

English word	Kurdish word	English word	Kurdish word
Stay	Sest (سست)	W	
Steady	Sesty (سستی)	Want	West (ویست)

Sure	Sur (سووربوون)	Warm	Garm (گەرم)
Surprising	Sursurhenar (سەرسوڕهێنەر)	Was	Awsa (ئەوسا)
T		Way	Awey (ئەوێ)
Their	Sě	Where	Qwher (کوێ)
Tiger	Tir (A) (تیر، تیژ)	Which	Ch (چ)
Time	Tamen (تەمەن)	Whirl	Whel (وێل)
Toss	Tauss (A) (تەوسدان، قسەهاویشتن)	Who	Who (هۆو)
Twin	Dwane (دووانە)	Y	
Tow	Dwo (دوو)	Yeah	Wayeah (وایە)
Tiara	Tara (تارا)	Yet	Esta (ئێستا)
U		Z	
Ugly	Guly (گولی، ناشرین)	Zap	Xp (خپکردن)
Unit	Yake (یەکە)	Zip	Zre (زرێ)
Un married	Namaraye (نەمارەکراو)		

نەخشەی بەریتەنیا/بەری تاك

شوێنی بەریتاك لەلای ئەورووپاوە

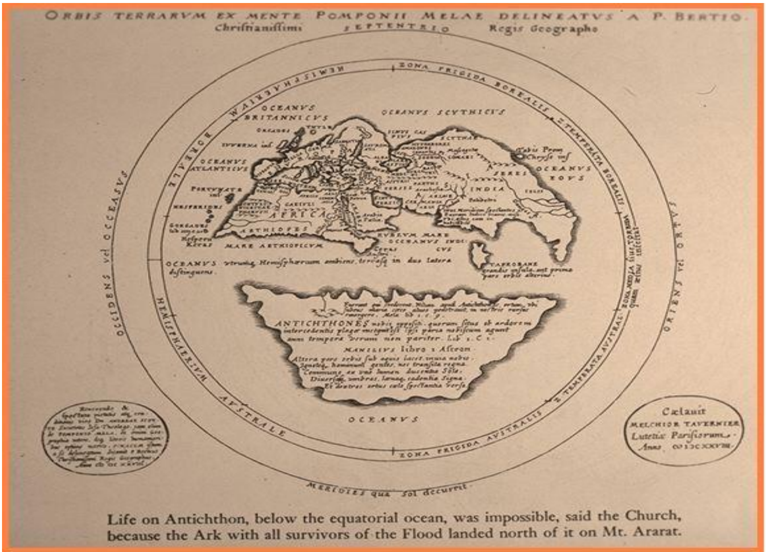

Ricostruzione, da parte di Petrus Bertius, secolo XVII, del mondo secondo l'immaginazione di Pomponio Mela. **1**

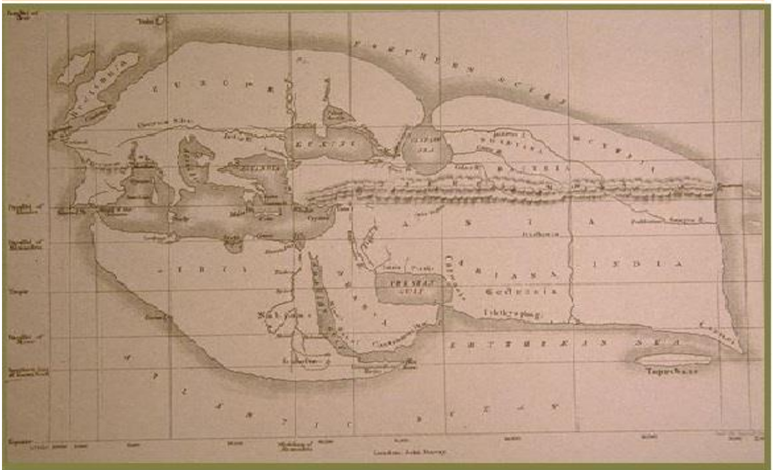

Ricostruzione della carta di Eratostene **2**

شوێنی بەریتەنیا لەلای ئەورووپاوە

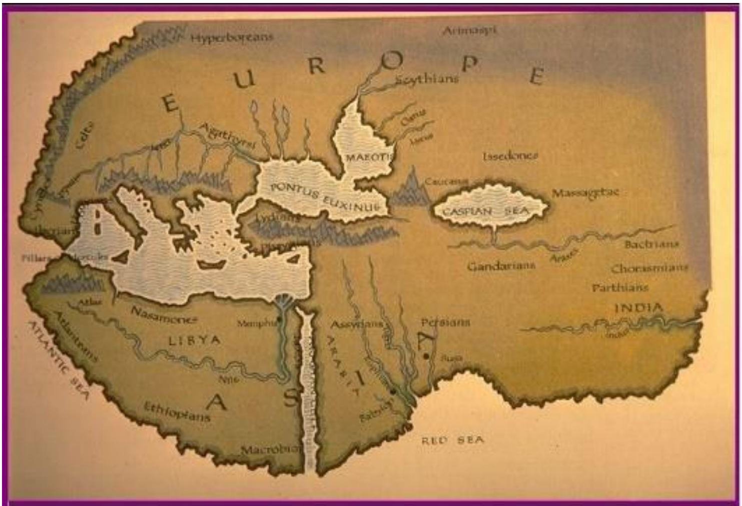

L'ecumene di Erodoto 3

Una mappa mundi a foglio singolo, detta di Agatodemo, attualmente al British Museum, facente parte (probabilmente) di un manoscritto greco del "Geographia" del secolo XIII, conservato presso il monastero di Vatopedi. 4

خانەوادەی پادشایی میتانییەکان

Cylinder seal,ca. 16th–15th century BC, Mitanni

Cylinder seal, ca. 1500–1350 BC, Mitanni

پەیکەری خواوەندی میترا لە دەمی قوربانیدان

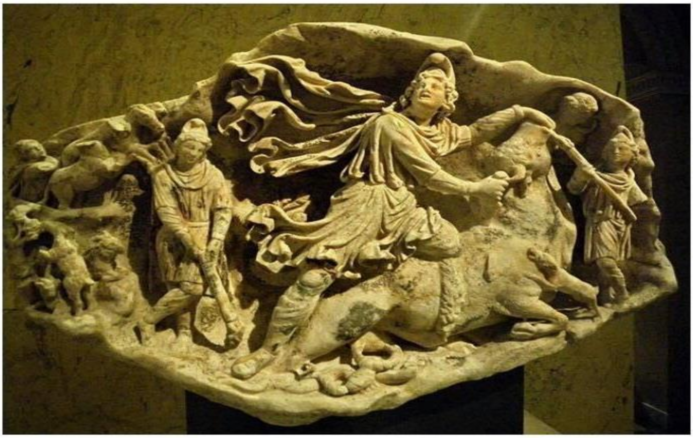

A Roman tauroctony relief from Aquileia
(c. 175 CE; Kunsthistorisches Museum,

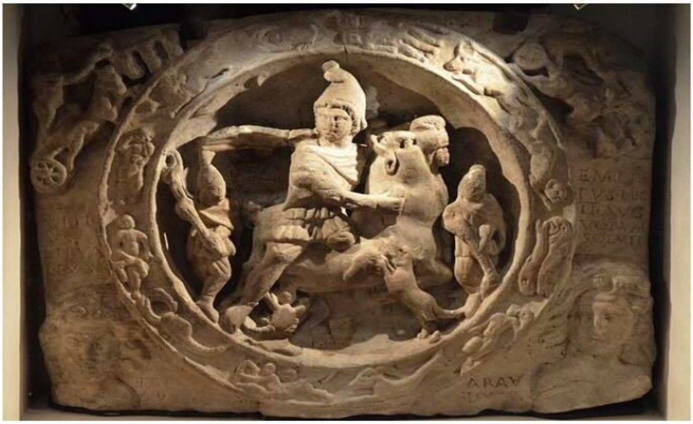

White marble relief depicting Mithras slaying
the bull, found at the Walbrook site and on
display at the Museum of London

پەیکەری خواوەندی میترا بەجیا لە خۆرهەڵاتی کوردستان و ئەورووپا

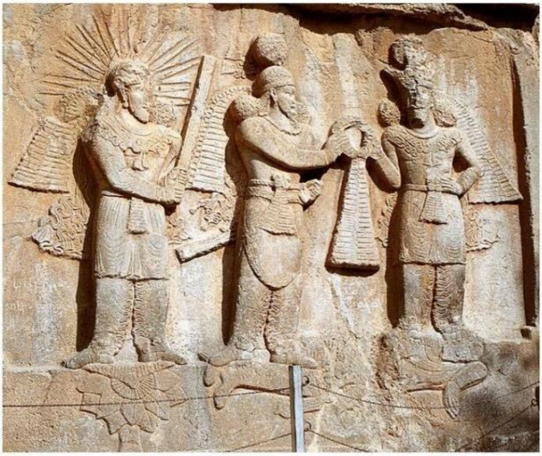

4th-century relief of the investiture of the Sasanian king Ardashir II. Mithra stands on a lotus flower on the left holding a barsom.

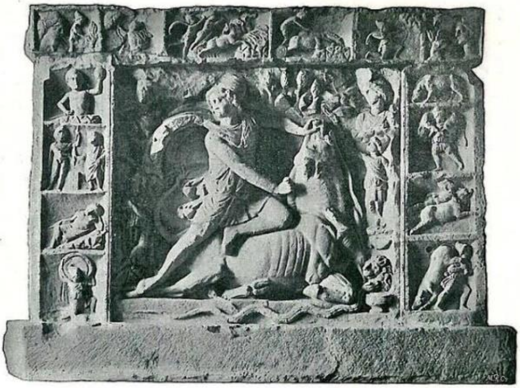

Relief of Mithras as bull-slayer from Neuenheim near Heidelberg, framed by scenes from Mithras' life.

کوشتن و هەڵواسین لەلایەن ئۆردووی ئاشوریەکانەوە

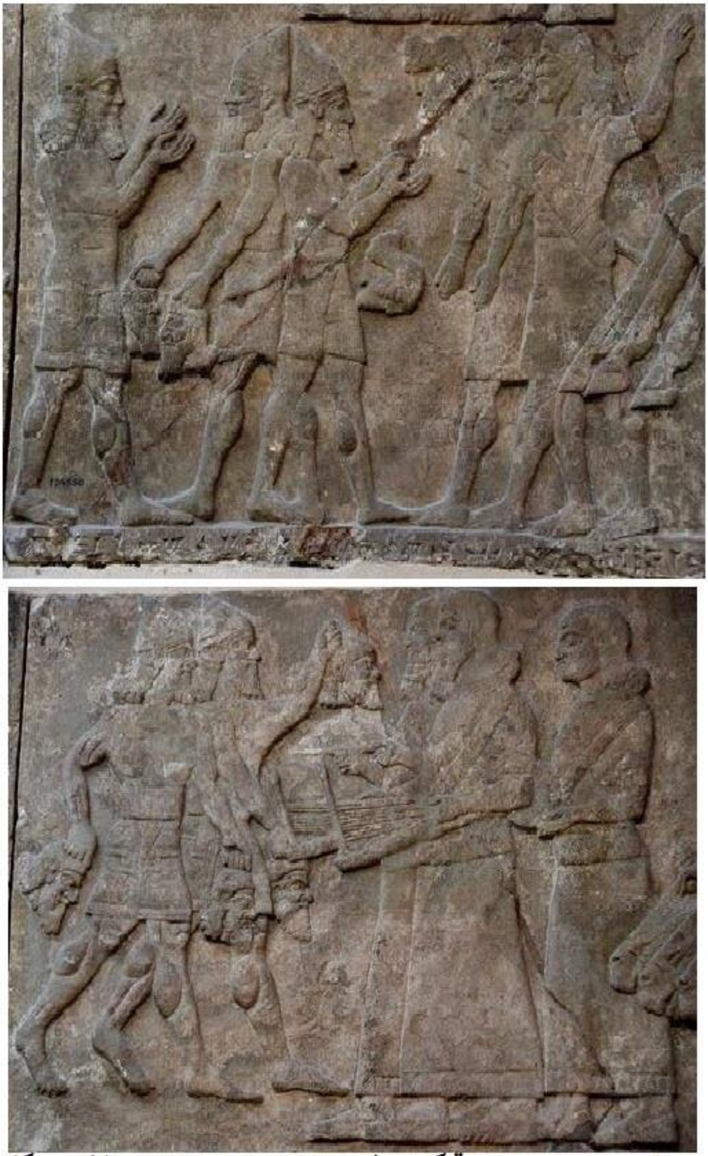

پرۆسەی سەربڕین و قڕکردن لە سەردەستی ئۆردووی ئاشوریەکان

ئۆردوی ئاشوریەکان ئەنجامدانی کەوڵ کردن و سەربرین

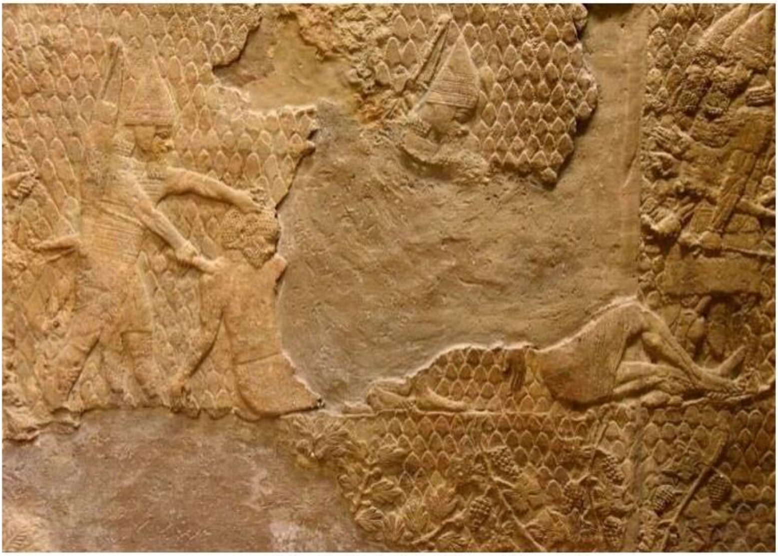

ئۆردوی ئاشوریەکان ئەنجامدانی کەوڵ کردن و سەربرین

کەڵەکە بەرد stones collect

مەمەس - Mumec

Britannia:1607, Saxton,William Kip&WilliamHole

لیستی سەرچاوەکان:

-1 Paperback Oxford English Dictionary, 7th edition,
-2 Maurice Waite (ed), 2012.
-3 Canliffe, Barry, Oxford UK., 2012.
-4 Sumerian Cuneiform English Dictionary, Ed Peter.
-5 Xall Dictionary, 1-p273
فەرهەنگی خاڵ، بەشی یەکەم.
-6 Edward James: Professor of Medieval History at University College Dublin, 2011.
-7 Marshal Cavendish, Ireland and United Kingdom, London, 2010.
-8 WWW.bbc .co.Uk/History/Roman Religion Gallery, by Nigal Pollard, Ph. D., 2011.
-9 Overview: Iron Age, 800 BC.-AD.
-10 Ancient History at University of Wales
-11 WWW. Grammarly.com: Kurdish Grammar, by Bryar Aueze
ڕێزمانی کوردی، مامۆستا بڕیار عوێزی.
-12 National Carriculum, English Revision Guide, 2016, Catherine Casey.
-13 Robert Cavendish (ed), Legends of the World, London, 1982.
-14 Manfred Clauss, The Roman Culturof Mithras: The God his Mysteries, trs. Richard Gordon, Edinburg, 2000.
-15 Sumerian Lexicon, by John A. Halloran.
-16 The Pennsylvania Sumerian Dictionary, by Babylonian Section of the University of Pennsilvania .

The Electronic Text Corpus of Sumerian Literature, by The Faculty of Oriental Studies, University of Oxford. -17

Sumerian Language, English Wikipedia Article. -18

Daniel A. Foxvog, Introduction to Sumerian Grammar. -19

Sumerian Grammar Lessons, A Wikibook Project. -20

Kategorie: Sumerisch, The Sumerian Category of Articles in the German Wikionary. -21

-22 فرانتس کۆمۆن، نهێنییەکانی ئایینی میترایی.

Kikkuli, 1345 BCE, Training the Chariot Horse, 2012. -23

A. Nyland, Ph. D., The Kikkuli Method of Horse Training, 1993. -24

H. M. Gardy, Ph. D., Qutabi Dictionary. -25

د. هۆشەنگ محەمەد گەردی، فەرهەنگی قوتابی

DK: (Digital Cuneiform), Digital Keilschrift, -26
Johannes Bergerhausen, Verlag Herman Schmidt, Mianz Fontdesion: Johannes Bergerhausen, Anderea Krause, Stefan Pott.

-27 قواعد اللغة السومرية، د. فوزی رشيد، 2009.

-28 گیرنۆت ڤـیڵهام، شار ستانیەت و مێژووی خوورییەکان، 1981.

وێنەکان و نەخشەکان:

أ– نەخشەکان

-1 Roman Cartography First Century AD.

-2 Eratosthenes (276-195 BC)

-3 Map of Erodoto

-4 Map of Agatodemo

ب– وێنەکانی میترا

-1 Tauroctony in kunisthistorisches museum, Vienna.

-2 Historical View of Heidelberg

-3 Tape-Bestun: Mithra, Shapur II, Ahura Mazda, Julia (Romanem Peror) Downing.

-4 British Museum of London.

ت– وێنەکانی مۆری لوولەیی

-1 The Met: Metropolitan Museum of Art.

پ– وێنەکانی نەخشەی کۆچ بەرەو ئەورووپا

En Wikipedia.org/Anatolian Hypothesis

بەرهەمی داهاتوی نوسەر :

شارستانیەتی چیلکە
هاوتایی زمانی سۆمەری لەتەك زمانی كوردی دا

بابەتێكی مێژویی ڕێزمانییە لە ٢٨٠ لاپەڕەی قەبارەگەورەدا

About
The origins of
Britain & English

ethnology & etymology

Sherko E D
2019 London
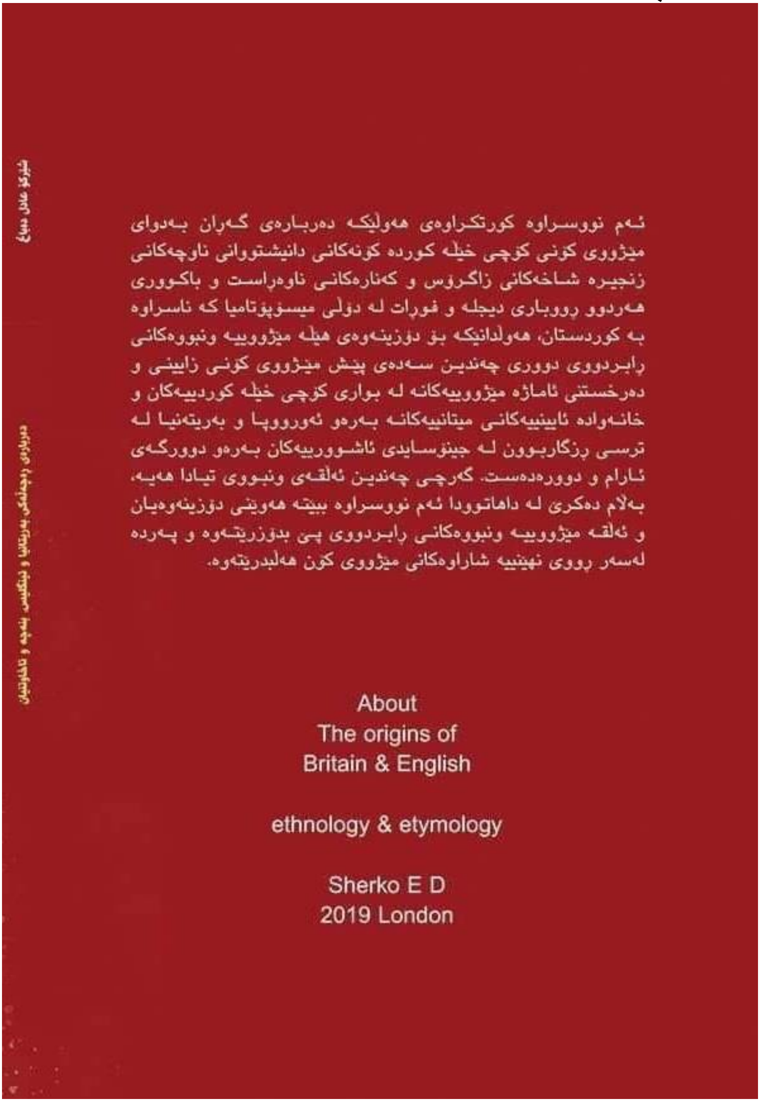
بەرگی پشتەوە :